

УДК 94 (438 + 1-924.71) = 512.19

DOI: 10.22378/ki0.2019.2.240-267

Документы по польско-крымскотатарским дипломатическим отношениям

Часть вторая¹*Себастьян Цвиклински**(Институт тюркологии Свободного университета Берлина)*

Аннотация. В статье предоставляется новая транскрипция крымско-татарских документов по польско-крымскотатарским дипломатическим отношениям из польского Главного архива древних актов в Варшаве (Archiwum Główne Akt Dawnych). В издательской работе, в которой были использованы факсимиле документов, напечатанные в издании польского историка Дариуш Колодзейчик (Dariusz Kołodziejczyk) 2011 г., были учтены и первое издание документов 1864 г., подготовленное Х. Фейзхановым, и транскрипции Д. Колодзейчика и Р. Р. Абдужемилевым 2017 г.

Ключевые слова: крымские татары, крымскотатарская дипломатия, Крымскотатарское ханство, ялык, шертнаме.

Для цитирования: Цвиклински С. Документы по польско-крымско-татарским дипломатическим отношениям. Часть 2 // Крымское историческое обозрение. 2019. № 2. С. 240–267. DOI: 10.22378/ki0.2019.2.240-267

№ 25

**Ярлык хана Джанибека Гирея королю Польши
(Бахчисарай, 1044 г.х. / 1634 г.)**Hüve el-ğani el- muğni el-mu'ti el-mu'in
Canibek Geray Han [sözimiz]²

¹ Первая часть: *Крымское историческое обозрение* 1(10) 2018. С. 220-247.

² В оригинале: سوزمز (Kołodziejczyk, 2011, без нумерации, Facs. VIa Doc. 50, для транскрипции *sözümüz* см. там же, р. 895), но Вельяминов-Зернов, 1864, с. 113: سوزم .

Uluğ Orda ve Uluğ Yurtnıñ ve Deşt-i Qıpçaqıñıñ ve Taht-ı Qırımıñıñ ve sansız köp Tatarıñıñ ve sağışsız Noğaynıñ ve Tat bile Tavgaçnıñ ve tağ ara Çerkâçnıñ ve cümle-i mü'minin ve müsliminnıñ uluğ padişahı azametli ve rif'atlı ve şevketli uluğ Han-ı a'zam ve haqan-ı muazzam Canibek Geray Han edame'llahu Ta'alâ eyyâme ömrihi ve devletihi ila yevmi'l-Mizan hazretlerinden Uluğ Orda [ve]³ Uluğ Yurtnıñ ve köp Hristiyânıñ ve barça Leh vilâyetleriniñ uluğ padişahı ve uluğ qıralı qardaşımız ve uluğ dostımız⁴ uluğ padişah [...]⁵ dame hayran bi's-selâmeti ila yevmi'l-Qiyâm savbına köpden köp selâm qılıb nedir mübarek hatırnız yahşımız-sız-hoşmıs[u]⁶ dip⁷ sorğanımızdan soñra i'lâm-ı yârlıg-ı şerif-i hanı oldur ki bundan burun Bar hetmanı Devlet Qapumıza iki-üç qatla kişisin yiberib arzuhal qılıb uzun uz[v]aq⁸ barış-yarış bolur için ötil qıldı irse taqı qıralımız hazretleri taqı barça yurt biyleri bile Sem qılğan zamanda uluğ cemiyet bolup söyleşdik öz ayinimizçe aramızda ahd qılıp qavl [verüp]⁹ söyleşdik dip bildirdi irse men uluğ padişah Canibek Geray Han hazretleri ol sözçe amel qılıp Bar hetmanı qılğan ötilinçe benim dahi inayet-i şahanem vücuda kelib qıdvetü'l-ümera'i'l-kiram zübdetü'l-kübera'l-fiham¹⁰ içki begimiz İbraş bekni siz qardaşımız uluğ padişah köp hristiyân qıralı dostımıza¹¹ uzun-uzaq barış-yarış bolup yibergen irdik siz qardaşımız da bolsañuz halâ barça Leh vilâyetine ve köp memlekete qıral bolıp taht-ı hükümetke keçib uluğ padişah hazretleri burunğı adetçe uzun-uzaq dost-qardaş olub kendi yahşı adamıñuz könderib bizim bile dost bolıp burunğı adet üzre hazinemizi dahi yiberdiñüz kelib vasıl boldı alıb hazine-i amiremize dahil qıldıq taqı halâ qıdvetü'l-emasil ve'l-aqran zübdetü'l-emacid ve'l-erkân uluğ elçi başımız Hasan Mirza zide [qadruhumı]¹² taqı uluğ

³ Оригинал (Kołodziejczyk, 2011, без нумерации, Facs. VIb Doc. 50): و اولوغ ; Вельяминов-Зернов, 1864, там же: اولوغ .

⁴ В оригинале (там же): دوستمز , Вельяминов-Зернов, 1864, с. 113: دوستمز , но Kołodziejczyk, 2011, p. 895: *dostumuz*; Абдужемилев 2017, с. 92: *dostumuz*.

⁵ Здесь и в оригинале, и у Вельяминов-Зернов, 1864 (там же) пропуск для имени короля, см. и Kołodziejczyk, 2011, p. 895, note a.

⁶ Оригинал (там же): خوشمی سز , Вельяминов-Зернов, 1864, с. 113: خوشمی سز ; Kołodziejczyk, 2011, p. 895 и Абдужемилев, 2017, с. 93: *hoşmısız*.

⁷ В оригинале (там же): ديب , но Kołodziejczyk, 2011, p. 895: *déb*.

⁸ Оригинал (там же): اوزون ازواق , см. и соответствующую транскрипцию у Kołodziejczyk, 2011, p. 895.

⁹ Оригинал (там же): ويروب , Вельяминов-Зернов, 1864, с. 114: ويروب .

¹⁰ По Kołodziejczyk, 2011, p. 896.

¹¹ Оригинал (там же) и Вельяминов-Зернов, 1864, с. 114: دوستمزه ; Абдужемилев 2017, с. 93: *dostumıza*; Kołodziejczyk, 2011, p. 896: *dostumuza*.

¹² Есть опечатка и в оригинале (Kołodziejczyk, 2011, без нумерации, Facs. VIb Doc. 50), и соответственно у Вельяминов-Зернов, 1864 (там же): زیده قدرنی . См. соответствующую сноску у Kołodziejczyk, 2011, p. 896, note c.

bahşı ve uluğ teti birle yiberdim ömr-ü ahırğaça [taymay muhkem]¹³ *dost-qarındaş*¹⁴ boldum dostuñuza dost tuşmanıñuza tuşman oldım hatırıñuza şek-şübhe ketürmey i'timad itkeysiz ve burunğı adet üzre uluğ hazinemizi sene *ber sene* her yıl sayın verüb könderesiz taqı siziñ vilâyetiñüzden bazırğâniñuz bizim vilâyetimiz Qırımğa kelsünler zararsız ziyansız yürsünler¹⁵ bizim bazırğânlarımız dahi siziñ vilâyetiñüze varsunlar zararsız ziyansız yürsünler taqı bizim ecdad-ı uzamımız hanlar ve ağaçamız uluğ padişahlar¹⁶ qalay yahşılıq qılğanlar bolsalar men uluğ padişah azametli Canibek Geray Han hazretlerimiz dahi alay yahşılıqğa delâlet qılıb *sözümde* qaim ve *ahd-şartımda* daim bolıb turdım bu күnden soñra benim özümден ve qardaşım Qalğa Sultan ve Nuraddin Sultan hazretlerinden vilâyetiñüze ve hisarıñuza ve köy-kentleriñüze zarar-ziyan olmaz ve uluğ sefer¹⁷ ve büyük-kiçik askerimiz varmaz ve bir vechle tarafımızdan hilâf olmazdır imdi buyurdım ki siz qardaşımız dahi söziñüzde sadıq bolıb *ahde muvafik* turub her yıl *sene ber sene* uluğ hazinemizi verüb hatasız yibergeysiz ve uluğ ecdadıñuz qıral ve atalarıñuz Leh padişahı qalay uluğ hazinemizi vere keldiler irse siz qardaşımız dahi alay uluğ hazinemizi qusursız yibergeysiz uzun-uzaq dost-qarındaş olğaysız dip hat bitildi taqı men uluğ padişah [uluğ]¹⁸ Canibek Geray Han hazretleri siz uluğ qıral qardaşımız uluğ padişah uluğ dostımızğa malüm qılurmız kim *keçen* sene asker-i Tatarla Nuraddin Sultan hazretleri nehr-i Özide¹⁹ Leh vilâyetiñüzge çerüv²⁰ qılmaq niyeti bile barğan idiler siz qardaşımız Leh qıralı ve hem uluğ padişahı bolıp qıral bolğaniñuzni işitip taqı Bar hetmanı siz qardaşımız tarafından cevab verüb dost-qarındaş bolurıñuzni rica qıldı irse men uluğ padişah Canibek Geray Han hazretleri i'timad edüb Nuraddin Sultan hazretlerin Masqav memleketine cavlay yiberdim taqı himayetiñüz Külükoğlı İbraş biyni sizge yiberdim bahşı ve teti ve uluğ elçisi bile yiberib uzun-uzaq dost-qarındaş bolıp uluğ ahdnamemizni yiberdim irdi halâ dahi ol sözüm üzre sabit-qadem olub uluğ

¹³ Оригинал (там же): طایمائی محکم , но Вельяминов-Зернов, 1864 (там же): محکم طایمائی , Kołodziejczyk, 2011, p. 896: *daimay*.

¹⁴ Оригинал и Вельяминов-Зернов, 1864 (там же): دوست قردناش .

¹⁵ Оригинал и Вельяминов-Зернов, 1864, с. 114: بورسونلر ; но Kołodziejczyk, 2011, p. 896: *yürüsünler*.

¹⁶ Слово اولوغ *uluğ*, которое есть и в оригинале (там же), и у Вельяминов-Зернов, 1864, с. 114, отсутствует у Kołodziejczyk, 2011, p. 896.

¹⁷ Колодзейчик (Kołodziejczyk, 2011, p. 896) предлагает здесь *sagir*, очевидно предполагая, что речь идет о неправильном написании арабского слова صغير «маленький», так как он переводит соответственно (там же, p. 900), однако факсимиле оригинала (Kołodziejczyk, 2011, без нумерации, Facs. VIb Doc. 50) такой возможности не дает. Кроме того, слово سفر *sefer* со значением «поход» хорошо вкладывается в контекст текста.

¹⁸ Слово اولوغ оригинала (там же) отсутствует у Вельяминов-Зернов, 1864, с. 115.

¹⁹ В оригинале (там же) и у Вельяминов-Зернов, 1864, с. 115: اوزى ده (именно так).

²⁰ Для вокализма этого чагатайского слова см. Будагов, 1869, с. 475: چرى [...] *çerjü*, но Kołodziejczyk, 2011, p. 896: *çeriv*.

elçi [başım]²¹ Hasan Mirzanı bahşı bile ve teti bile yiberdim inşa'allahu Ta'alâ madamki siziñ tarafıñuzdan tuşmanlıq olmaya bizim tarafımızdan tuşmanlıq olmaq ihtimalı yoqtur taqı bu sene saadetli padişah-i nusret-destgâh hazretleri cenabından musalaha olmaq babında ferman olunan ferman-i şeriflerine amil olub uzun-uzaq dostluğınıza çalışdıq tarafımızdan vezir-i a'zam Murtaza Paşa hazretlerine mektüb yazub Al-i Osman ile Leh qıralı arasında bu zamanğa kelince vaqı olan dostluq kema fi'l-evvel riayet qılınmaq din ve devletke lâyıqdır dip²² bildirdik taqı saadetli padişah hazretleriğe de bolsa arz qılıp sulh ve salâh bolsun dib i'lâm qılğan irdik taqı sulh ve salâh muhkem olduqdan soñra siz qardaşımızdan kelgen uluğ elçi başıñuznı yiberir içün baqturğan irdik elhamdullahi muradımızça saadetli padişah hazretleri sulh ve salâha riza verüb yahşılıqğa ve dostluqğa delâlet qılır nimerselerge buyurdılar imdi kerekdir ki siz qardaşımız dahi öz söziñüzçe muhkem turub Öziden qazaq [eşqıyâñuznı]²³ çıkarğaysız Qara Deñize şayqa çıkarmağaysız ve Qırım Yurduna zarar ve ziyan etdirmegeysiz ve saadetli padişah hazretleri memleketlerine her kez zarar ve ziyan etdirmegeysiz uzun-uzaq padişah hazretleri fermanınça bolub mabeyniñüzde mün'aqid olan sulh ve salâha riayet üzre olasız taqı biz de bolsaq öz sözimizde muhkem turub vilâyetiñüzge Qırım askeri bile cavlay barmasmız taqı Qalğa Sultan ve Nuraddin Sultannı yibermesmiz taqı Aqkermende bolğan Tatarı barçasın köçür[i]p Qırım Yurtına ketürirmiz²⁴ Qantımurnı saadetli padişah hazretleri Aqkermenden qaldırıp ğayri yere köndermişdir qardaşları mirzaları hem Aqkermenden qaldırıp Qırım diyarına ferman olunmışdır şimden soñra Aqkermende olan Tatardan ve Qırımда olan Tatardan ve *ğayriden* Leh vilâyetine ve köy ve kentlerine zerre qadar zarar ve ziyan olmazdır saadetli padişah hazretlerine ve serdar-i azam hazretlerine yahşı kişimiz yiberib sulh ve salâh ahval[i]ni²⁵ bildirib asakir-i Tatarla Cankermende yatıp Özi sahrasında hazır irdik siz qardaşımızdan kelecik Şahin ağaya nazır irdik andan kelecik söziñüzge baqıb²⁶ turır irdik söziñüzde²⁷ Qantımurnı Aqkermenden qaldırса ve Tatarları Qırıma sürse Aqkermende Tatar qalmasa ben dahi Öziden qazağı qaldırıp Qırım Hanına vere keldüğim vergüyı verüb saadetli padişah hazretlerine itaat ve qadimi sulha riayet ederim ve hazinemi verüb Qara Deñize şayqa çıkartmam Özide

²¹ В оригинале (там же): باشم , см. соответствующую транскрипцию у Kołodziejczyk, 2011, p. 897; но Вельяминов-Зернов, 1864, с. 115: باشی .

²² В оригинале (там же) у Вельяминов-Зернов, 1864 (там же): ديپ .

²³ В оригинале (Kołodziejczyk, 2011, без нумерации, Facs. VIc Doc. 50): اشقياكوزني ; Вельяминов-Зернов, 1864, с. 116: اشقياكوزى .

²⁴ В оригинале (там же) كتوررمز .

²⁵ В оригинале (там же) и у Вельяминов-Зернов, 1864, с. 116: احوالى . Kołodziejczyk, 2011, p. 897: *ahvalini* .

²⁶ Оригинал (там же): باقيب , но Kołodziejczyk, 2011, p. 897: *baqır* .

²⁷ В оригинале (там же) и у Вельяминов-Зернов, 1864, с. 116: سوزكوزده . Kołodziejczyk, 2011, p. 897: *sözünüzde* .

qazaq qalmaz barçasın çıkarıb Qırım Hanı bile dost bolurım demişsiz arz-ı ahval edüb vezir-i azam Murtaza Paşa hazretlerine Şahin ağa ile adam köndermişsiz²⁸ vezir Murtaza Paşa hazretleri saadetli padişah hazretlerine arz edüb men uluğ padişah Canibek Geray Han hazretlerine adamların könderib²⁹ bildirdiler ve hem siz qardaşımızdan vezir-i azam Murtaza Paşa hazretlerine kelen adamlarıñuz bile bizim adamımıznı söyleşdirdiler taqı padişah hazretlerinden men uluğ Canibek Geray Han hazretlerimize siz qardaşlarımızdan kelgen cevabıñuznı ve şartıñuznı i'lâm qıldılar ve hem bizim tarafımızdan sulh ve salâha mütealliq arz itken niçe sözlerimizni ma'qul körüb qabul qıldılar söz tamam bolub padişahane sözler qarar tabıb rahat ve istirahat-ı vilâyet-memleket³⁰ için sabit olan nizam intizam-ı vilâyet ve raiyet için bu yıl tedbir olununca bizde olan adamıñuzı Közlev nam qasabamızda alı-qoduğımıza mübarek hatırıñuza nimerse keltürmegeysiz çin söz bile yahşı söz bile yibermek için fikir qılıb alıb qalğan irdik saadetli padişah hazretlerine sulh ve salâh bolmaq için çalışıb dostluq eyledüğimiz sebebli te'hir³¹ etdirmişidik³² bazı kimseler Murtaza Paşa hazretlerine tarafıñuzdan varğan adamlarıñuza yalğan söylemişler hilâf etmişler haşa bizim hilâfımız ola elçiye ölüm yoqdur amma muradım dostluq olub Bar hetmanı sözinçe Külük oğlunı yibermişidik³³ ol ecelden iş ahırına degin qaldırmışidik muradımız dostluq olduğuyçün Özi qazağına Öziye adamımız köndermişidik³⁴ hikmet-i Hüda qazaq dahi Qara Deñize çıqğan ikendir asakir-i Tatarla biz Özi sahrasında idik Leh vilâyetine varmadıq ve beş baş Tatarımız dahi barmadı ve hem özümüz de olursak yibermedik bu zamana kelince sabır edüb turdıq söz tamam boldı Aqkermende Tatar qalmaz Qantimur qardaşı Aytimur Salmanşah ve ğayrı Noğay ve Tatardan bir kişi qalmaz alurmız siz dahi Öziden qazaqnı qaldırıp Qırım vilâyetine ve padişah vilâyetine zarar etdirmeyesiz ve her yıl qadimden verilikelindügi vergümüzü bize ve ağalarımıza ve hidmetimizde olan ağalarımıznıñ³⁵ cümlesine

²⁸ В оригинале (там же) и у Вельяминов-Зернов, 1864, с. 116: كوندرمشسز ; Kołodziejczyk, 2011, p. 897: *köndürmüşsüz*.

²⁹ В оригинале (там же) и у Вельяминов-Зернов, 1864, с. 116: كوندررب ; Kołodziejczyk, 2011, p. 897: *köndürüb*.

³⁰ Колодзейчик видит в не совсем разборчивым оригинале (там же) после слова *vilâyet* отдельное слово *ve* и транскрибирует пассаж (Kołodziejczyk, 2011, p. 897) как *vilayet ü memleket*.

³¹ Оригинал (там же): تاخير . Мы согласимся с интерпретацией Колодзейчика (Kołodziejczyk, 2011, p. 903), который переводит фразу как *we postponed [your envoy's departure]*, очевидно предполагая, что речь идет о слове تاخير ; но если Колодзейчик окажется правым, то ни его транскрипция *te'ehir* (там же, p. 898), ни та Абдужемилева *ta'hayr* (Абдужемилев, 2017, с. 95) не подходят.

³² В оригинале (там же): اندرمشيدك . Предложенная Колодзейчиком транскрипция (Kołodziejczyk, 2011, p. 898): *etdirmişiydik* .

³³ В оригинале (там же) и у Вельяминов-Зернов 1864, с. 117: ييارمشيدك .

³⁴ В оригинале (там же) и у Вельяминов-Зернов 1864, с. 117: كوندرمشيدك .

³⁵ Там же: اغالاريمزك .

vergümüzü verüb könderesiz ve saadetli padişah hazretlerine muti' olub ol ki³⁶ qadimden mu'tad olan pişkeş ve hazinedir verüb şartıñuzda turasız bizim tarafımızdan size ve memleketiñüze ve köy-kentiñüze zarar ve ziyan olmaz *ömr-ü ahırğaça* dostuñuza dost tuşmanıñuza tuşman olub turdım i'timad edüb beni dost bilesiz vallahi a'lam baqi ve 'd-du'a ala min etba'i'l-Hüda tahriren fi evasiti şehri Cemaziyi'l-evvel seneti³⁷ 1044.

Bi-maqami Baqçasaray

Han Canibek Geray bin Mübarek Geray Sultan

№ 53

**Ярлык-ахднаме хана Бахадыра Гирея королю Владиславу
(Бахчисарай, 1050 г.х. / 1640 г.)**

Hüve el-mu'in

Bahadır Geray Han sözimiz³⁸

Allahu Tebareke ve Ta'alâ hazretine köb şükürler ve peyğamberimiz hazret-i Muhammed aleyhi's-salâvat hazretlerine köpdin köb salâvat ve tahiyât qilğanımızdın soñra Uluğ Orda Uluğ Yurtıñ Taht-ı Qırımıñ uluğ Han-ı a'zimü'ş-şanı³⁹ Bahadır Geray Han hazretlerindin haliya Leh memleketiniñ ve Litvaniñ ve köb Urusniñ ve Purusniñ padişahı bolğan qardaşımız Viladislaf qıralğa bu yüzdin⁴⁰ ahdname-i Hümayunımdır ki zikr olunur Allahu Tebareke ve Ta'alâ amme nevalühü ve tevali hazretleri öz lütfinden men şah-ı adalet-nişanı bu zaman-ı saadet-evanda şah-ı cihan ve halife-i devran edüb Südde-i Seniye-i saadetimni mesned-i enam ve atabe-i aliyemizni melâz ve melce-i has ve 'am eyledi taqi umur-u cumhur-ı beni ademni qabza-i dest-i meymenet peyvestime tefviz edüb yarlığ-ı belig-i saadet-tebliğimni cari qılıb tevqi'-i refi'-i ali-şan ve hatt-ı şerif-i dilküşam birle dostlarımni mesrur ve şadkâm eyledi irse hamdan ala tilka'n-ni'am⁴¹ Uluğ Orda Uluğ Yurtıñ ve Deşt-i Qıpçaqıñ ve Taht-ı Qırımıñ ve sansız köp *çerüvniñ*⁴² ve sağışsız Noğaynıñ ve Tat bile Tavgaçnıñ ve tav ara Çerkâçnıñ oñ qolnıñ⁴³ ve sol qolnıñ uluğ Han-ı ali-şanı Bahadır Geray Han

³⁶ Так предложение Колодзейчика, Kołodziejczyk, 2011, p. 898.

³⁷ Колодзейчик, там же.

³⁸ Текст тугры согласно Kołodziejczyk, 2011, p. 926: *Bahadır Gërey Han bin Selamet [Gërey] Han sözüimiz*; см. и его замечание, там же, note a.

³⁹ По Kołodziejczyk, 2011, p. 926.

⁴⁰ Оригинал (Kołodziejczyk, 2011, без нумерации, Facs. VIIa Doc. 55): بوزدين .

⁴¹ Kołodziejczyk, 2011, p. 927.

⁴² Оригинал (Kołodziejczyk, 2011, без нумерации, Facs. VIIa Doc. 55): چرونیک , Вельяминов-Зернов, 1864, с. 252: جرونیک . Предложение Абдужемилева (Абдужемилев, 2017, с. 125) *çerüñiz* — опечатка.

⁴³ Предложенная Колодзейчиком транскрипция *ve ong qolnuñ* (Kołodziejczyk 2011, p. 927) — опечатка, так как в оригинале (Kołodziejczyk, 2011, без нумерации, Facs. VIIb Doc. 55) нет слова *ñ* ve.

hazretlerindin uluğ Urusniñ ve Purusniñ ve barça Leh memleketleriniñ ve Litvaniñ ve Jyumayutniñ Mazavşanuñ ve saire köb yerlerniñ uluğ qıralı ve hükümdarığa köpdin köb selâm *aytub* nedir haliniñ yahşımız ve hoşmız dib muhabbetlik ve qardaşlıq birle sorğanımızdın soñra i'lâm-ı yârlıg-ı şerif-i hani oldur ki bundan aqdem siz qardaşımız milen dost ve qardaş bolurğa yahşı söyleşüb iki yurtniñ arasında tüzenlik bolurın tileb uluğ elçilerimiz cibergen irdik Al-i Osman padişahı saadetlü ve devletlü Hünkâr hazretleri taqı siziñ milen [barışıq]⁴⁴ bolurğa ol zamanda ahdname-i Hümayun cibergenlerinde öz memleketlerine ve bizim vilâyetimiz Qırım Yurtuna [*barça din-i İslâm*]⁴⁵ iline siziñ qarada bolğan serhadlarıñuzdın hırsız ve harami çıqub zarar ve ziyane etmek üzere yahşı [zabt ve muhkem]⁴⁶ tenbih iteriñüzge ve taqı Özidin şayqa milen qazaq çıqarmay yahşı zabt edüb Qara Deñiz yalılarında bolğan halq rahat bolurğa ve taqı biz uluğ Han-ı azam hazretlerine ötken ata ve dedelerimiz ve ağaçlarımız bolğan havaqin-i salifin aleyhime'r-rahmet ve'r-rızvan zamanlarında siz qardaşımızniñ tataları bolğan qırallarıñ dostluq itüb cibere kelgen vergü ve hazineni her yıl zamanındın qaldırma bi-qusur cibermek şartı üzere barça ahd ve peyman ayan ve beyan qılınğan irdi mundın soñra vilâyetiñüzge aqın etdirmey ve beş baş cibermey zabt edüb qaçub barğan eşqiyânıñ muhkem haqqından kelüb Aqkermen ve Cankermen etrafında bolğan barça Tatar ve Noğay halqın⁴⁷ taqı sürüb Qırımğa ketürüb eşqiyâ ve haramzade bolğan tayfanı öltürüb cezasın birüb bizge tüşken barça dostluqını ve [barışıqlıqını]⁴⁸ murad üzere yerine ketürüb hiç bir sözümdede hata ve hilâf bolmağan irdi bu ortalıqda sizni dost ve qardaş dib cibergen elçimiz ve niçe kişilerimizni muhabbetname yârlıg-ı şerifimiz birle siz qardaşımızğa ve hetmanlarıñuzğa dostluq ve qardaşlıq için cibergenimizde sav-esen [vilâyetiñüzge]⁴⁹ dahil bolğan soñra öz memleketiñiz içinde kişilerimizni tib-tiriğâib itüb bizge qayta cibermey yoq etdiñüz tekrar savlığın bilüb haber alub zabtla memleketde munday iş bolurmu bahusus qardaşlıqğa barğan elçini şulay iterlermi

⁴⁴ Оригинал (там же): باریشیق , см. и соответствующую транскрипцию у Kołodziejczyk 2011, p. 927; Вельяминов-Зернов, 1864, с. 253: باریشیق .

⁴⁵ Вельяминов-Зернов и Колодзейчик интерпретируют этот не совсем разборчивый пассаж по-разному: В то время как Вельяминов-Зернов, 1864, с. 253, и мы читаем здесь بارچه دين اسلام ايلنه , что транскрибируется нами как *barça din-i İslâm iline* (транскрипция Абдужемилева *barça din-İslâm iline* не подходит), Колодзейчик (Kołodziejczyk 2011, p. 927) транскрибирует этот пассаж как *barçadin İslam èline*, очевидно предполагая, что вместе دين пишется دن .

⁴⁶ Слова ضبط , которые есть в оригинале и транскрибируются Колодзейчиком соответственно (Kołodziejczyk, 2011, p. 927), отсутствуют у Вельяминов-Зернов, 1864, с. 253.

⁴⁷ Оригинал (там же) не совсем разборчивый. По нашему мнению, предложение خلقين у Вельяминов-Зернов, 1864, с. 253, соответствует оригиналу, но Kołodziejczyk 2011, p. 927, транскрибирует слово как *halqını*.

⁴⁸ Оригинал (там же): باريشقلىنى ; но Вельяминов-Зернов, 1864, с. 253: باريشقلىنى .

⁴⁹ Оригинал (там же): ولايتكوزكه ; Вельяминов-Зернов, 1864, с. 253: ولايتكوزكه .

sizniñ padişahlığıñuzğa tüşer iş tügeldir dib yine muhabbetnamemiz ile tiley cibergenimizde yoqdır tapmadıq dib elçimizi yoq etdiñüz mundın ğayrı serhad cerlerimizde Ordın tışqarı cüre turğan⁵⁰ ilimizge ve Qırım ve Noğay mallarına qaradın atlu qazağıñuz niçe kerre⁵¹ kelüb köb mal ve niçe tusnaq⁵² aldılar hiç eksik bolmadı niçe kerre⁵³ kelgenlerinde serhadlarımızda bolğan qullarımız bozub niçesin tüşürüb ve alğan malların taqı bazısın saldırub tiller ketürüb söyletdüğimizde aslıyla haber bildik ve'l-hasıl bir kerre Öziden qazaq eksik bolmadı ve Qara Deñizge taqı şayqalarıñuz çıqub Rum ilinde niçe yalıları ve köyleri urub köb tusnaq ve mal aldılar ve Qırım yalılarına taqı niçe kerre kelüb deñizge yaqın köylerimizge çıqub ğafil iken hırsızlıq milen tusnaqlar alub yine yıraqdın turub cıyıluvlaşdılar⁵⁴ ve köb zarar etdiler alay da bolsa biz ahdimizde turub sizge sefer itmedik ve beş başnı zabt edüb qaçub barğanlarını taqı talab cezasın berdik siz qardaşımızğa cibergen elçimiz Qutluşah biyni qadimi vergü ve hedayamız milen tiz cibermegiñüzni tiley iki yıldan artıq sabır eyledik siz taqı bugün-yarın dib cubatıb⁵⁵ hazine ve elçiñizni çaq⁵⁶ Bağdad qal'ası feth olunğança cibermey elçimizi tutduğıñızni tahqiq bildik bu kerre elçiñiz keldüğinde ayin-i qadimimiz üzre sıy ve riayet milen elçiñizni ketürüb hazine ve hedayâñızni alduğımızda ötken adetçe tamam kelmedi biz burunğı ağaçalarımız qadar dostluq etmedükmi dib sorğanımızda az da bolsa budır bahşıñıñ yüzine baqılmaz dib elçiñiz cevab verdükde biz taqı elçiñizge hiç cefa itmey yahşı sıy ve riayetimiz milen *siyürğalımızni*⁵⁷ birüb bu zamanğa dek cibermey qonaqladıq⁵⁸ ve burundın

⁵⁰ Предложение Колодзейчика (Kołodziejczyk 2011, p. 928) *çevire-turğan* не подходит, так как в оригинале пишется *جوره تورغان*.

⁵¹ Оригинал (там же) и Вельяминов-Зернов, 1864, с. 254: *کره*.

⁵² Ср. замечание Колодзейчика на это слово, Kołodziejczyk 2011, p. 928, note d.

⁵³ Оригинал (там же) и Вельяминов-Зернов, 1864, с. 254: *کره*.

⁵⁴ Ссылаясь на польского тюрколога Хенрик Янковски, Колодзейчик (там же, note e) убедительно предлагает, что *cıyıluvlaşdılar* – производное слово от *yığılmaq* ‘собираться’. Можно указать и на слова *жыелу*, *жыельши* и *жыельшиу* в татарском языке, см. *Татар теленең аңлатмалы сүзлеге* т. III, Казан 1981, 795-796 бб. и *Татар теленең аңлатмалы сүзлеге* [новое издание] т. II, Казан 2016, 380-382 бб.

⁵⁵ Предложение Абдужемилева *cevab atıp* (там же, с. 126) здесь не подходит, так как в оригинале (Kołodziejczyk, 2011, без нумерации, Facs. VIIb Doc. 55) и соответственно у Вельяминов-Зернов, 1864, с. 254, пишется *جوابطيب*. Ссылаясь на Хенрик Янковски, Дариуш Колодзейчик предлагает, что речь идет о варианте глагола *yubatmaq* и что следует читать здесь *dëb cubatıb*. Польский историк переводит пассаж как *and you procrastinated* (и ты оттягивал), см. там же, p. 928, note f.

⁵⁶ Оригинал документа (там же): *چاق*; Вельяминов-Зернов, 1864, с. 254: *چاق*.

⁵⁷ Для этого чагатайского слова ср. Будагов, 1869, с. 658: дж. *سيورغال* [...] *сеүргаль*, *сүүргаль*, *удостоение разных милостей и льгот, предмет, которым выражается милость, пожалование: почетное платье, подарок имуществом, землей, удел, ленный участок*.

dostluq arasında hilâf edüb vilâyetimizdin [alıñğan]⁵⁹ tusnaq ve köb malnı ve hazinemizniñ nuşanın taqı bi-inayeti'llahi'l-meliki'l-mu'in⁶⁰ tamam haqlaşdıq imdi siz de bolsañuz saadetlü ve devletlü Hünkâr hazretlerine elçi ciberüb yine burunğıday [barışılıq]⁶¹ tilebsiz gerçi Hünkâr hazretleri uluğ padişah ve bizim taqı ulumuzdır biz taqı siz qardaşımız milen barışa kelgeniz sizde şimdi haqqımız ve sözüimiz qalmaq şimden soñra ahdname-i Hümayun mücibince eger qaradan ve eger deñizden qazağñuznı yahşı zabt edüb ehl-i İslâmdan bir ferde zarar olmamaq üzre ve hırsızñıznı⁶² yahşı zabt edüb öltürüb alğan malın qayta cibermek üzre ve qanun-ı qadim üzre her yıl dostlığıyçün vaqıt ve zamanındın kün keçikdirmey on beş miñ altun naqd ve on beş miñ altunluq çoqa⁶³ ve kürk ve saire toquzlama hedaya ve vergüleriñüzni bi't-tamam cibermek şartıyla niçük kim ahdname-i Hümayun içinde taqı beyan qılınğandır bu minval üzre sözde turı tabılıb dost ve qardaş bolur içün elçiñüzni siz qardaşımızğa qayta ciberüb qıdvetü'l-emasil ve'l-aqran uluğ elçimiz Quvat biy zide qadruhını sizge cibergenimiz imdi siz sözde turı ve muhkem dost ve qardaş bolub minval-i muharrer üzre qaradan ve deñizdin qazağñuznı zabt edüb hazinemizni bi't-tamam cibergeysiz şulay kim ahd ve şartımızda muhalif iş bolmağay biz Tatar askerin ve qarındaşlarımız selâtin-i uzam ve qaraçı [ve]⁶⁴ qullarımıznı barçasın men' ve zabt eyledik sözüimiz birdir hiç hilâf bolmasdır ba'de'l-yevm barça dostuñuzğa dost ve duşmanıñuzğa duşmanımız şol şartla kim sözde turı ve muhkem tabılıb elçi ve hazine milen dostluq ve qardaşlığñıznı bildirüb *ömr-ü ahırığaça*⁶⁵ dostluq ve muhabbetlikde ve barça ahd ve peymanda hilâf itmey çinliq itkeysiz taqı haliya cibergen uluğ elçimiz bolğan yaqın qulumız⁶⁶ qıdvetü'l-a'yan Quvat biy zide qadruhını sıy ve riayet milen yahşı söyleşüb *her ne ki sımâr qılğan sözlerimizni yahşı yetişdirgeninde amel ve iman qılub siz taqı muhabbetlik kağıdıñuz ve uluğ elçiñüz ve sıy kişileriñüzni qoşub eglendirmey qayta tiz cibergeysiz taqı [qadimiden]⁶⁷ dostluq içün cibere kelgen bölek ve*

⁵⁸ Оригинал и Вельяминов-Зернов, 1864, с. 254: قونفلاقدق ; Kołodziejczyk, 2011, p. 929: *qonuqladıq*.

⁵⁹ Мы согласимся с Колодзейчиком, который читает в не совсем разборчивым оригинале (там же) النغان . У Вельяминов-Зернов, 1864, с. 254: أَلغان .

⁶⁰ Kołodziejczyk, 2011, p. 929.

⁶¹ Оригинал документа (там же): باريشلق , но Вельяминов-Зернов, 1864, с. 254: باريشلق .

⁶² Оригинал документа (там же): خرسزکزنی , но Вельяминов-Зернов, 1864, с. 255: خرسزکزنی .

⁶³ См. Будагов, 1869, с. 496.

⁶⁴ Оригинал документа (там же): قراچی و قوللريمزنی , но Вельяминов-Зернов, 1864, с. 255: قراچی قوللريمزنی .

⁶⁵ Оригинал (там же) и Вельяминов-Зернов, 1864, с. 255: عمرآخريغه چه .

⁶⁶ Оригинал документа и Вельяминов-Зернов, 1864, с. 255: قولومز , но Kołodziejczyk, 2011, p. 929: *qulumuz*.

⁶⁷ Оригинал (там же): قديميده ن (соответственно и транскрипция у Kołodziejczyk, 2011, p. 929: *qadimiden*), но Вельяминов-Зернов, 1864, с. 255: قديميده .

vergüleriñüzni taqı burunğı adetçe bi-qusur cibergey irdiñüz ol sebebdin iki curtnıñ arasında söz sav bolmay yahşı dostluq ve tüzenlik bolğay irdi men uluğ Han-ı azam bu minval üzre siz qardaşımız milen dostluq ve qardaşlıqğa ahd ve peyman eyledim ve uluğ elçiñizni yahşı sıy ve riayet milen körünüşimizge ketürüb barça elçilerdin artuq sıylab muhabbetlik ve dostluq sözlerimizi aytub ahd ve peyman qılub ciberdim ki siz taqı şulay barça sözümüzde turı ve muhkem tabılğaysız ve elçimizni köb tutmağaysız gerçi biz *siziñ*⁶⁸ elçiñizni tutdıq irse ne sebebdin tutduğımızni yuqarıda ayan ve beyan qılğanımız ve elçiñiz taqı ayta barır riayet itkenimiz ve *halâ* siziñle yahşı söyleşmek için burundın bara kelgen biylerni cibermey özümüzge yaqın bolğan iç qullarımızdın yaqın qulumız bolğanıyçün Quvat biyni cibergenimiz yahşı turı qulumızdır siz taqı yahşı muradımızça söyleşüb riayet milen qayta tiz cibergeysiz şulay bilgeysiz dib hat bitildi tarih miñ elli yılında Rebiü'l-ahir ayında

tahtgâhımız Bağçasarayında.

Bi-maqami Bağçasaray el-mahruse

Han Bahadır Geray bin Selâmet Geray Han

№ 165

**Ахднаме хана Мехмеда Гирея королю Яну Казимиру
(Бахчисарай, 1065 г.х. / 1654 г.)**

Hüve⁶⁹

Mehmed Geray Han bin Selâmet Geray Han sözimiz

Hamd-i firavan ve şükr bi-payân ol Haliq-i bi-çun⁷⁰ ve Raziq-ı reb'-i meskun celle şaneñü ve ta'alâ ve amme nevalühü ve tevali hazretlerine olsun taqı salâvat bi-'add ve tahiyât bi-hadd ol mufahhar-i mevcüdat ve server-i kâinat hatemü'l-enbiyâ şafi'-i ruz-i ceza a'ni hazret-i Muhammede'l-Mustafa salla'llahu Ta'alâ aleyhi ve sellem üzerine olsun ve al ve evlâd ve ashab-ı güzin rızvanullahi Ta'alâ aleyhim ecmain üzerine olsun kim Allahu Tebareke ve Ta'alâ meymun⁷¹ ve mübarek eyleye kemâl-i qudretiyle meniñ zat-i saadet-aludemi cümleden berter edüb hil'ât-i hilâfeti duş-i Hümayunıma kiyürüp ve tac-i kiyâseti farq-ı mübarekime urup taht-i adalet bahtımı vücud-i behbud adalet-i nümudum ile müzeyyen ve müretteb eyledi alâ bolsa Uluğ Orda ve Uluğ Yurtñıñ ve Deşt-i Qırçaqñıñ ve Taht-ı Qırımñıñ ve sansız köb Tatarnıñ ve sağışsız köp Noğayñıñ ve tağ ara Çerkâçñıñ ve Tat bile Tavgaçñıñ uluğ padişahı olan ali-hazret ma'ali-rütbet⁷² hurşid-tal'at utarid-fitnat men uluğ Mehmed Geray Han dame devletühü

⁶⁸ Оригинал (там же) и Вельяминов-Зернов, 1864, с. 256: سزيك .

⁶⁹ Следующий пассаж был проверен по оригиналу, исправлен по Kołodziejczyk, 2011, p. 974, но не все предложения последнего были приняты.

⁷⁰ См. Рубинчик, 1970, т. I, с. 238: بي چون [бичун] несравнённый, бесповодный.

⁷¹ Redhouse, 1890, p. 2056: ميمون *meymün* [...]. 1. Surrounded by good luck.

⁷² Так и у Kołodziejczyk, 2011, s. 975.

ila yevmi'l-Mizan hazretlerindin uluğ Urusniñ ve Purusniñ ve Lehniñ ve Litvaniñ ve [Mazurniñ]⁷³ ve Çerñiqovaniñ⁷⁴ ve cümle millet-i nasraniyeniñ qıralı olan qardaşımız Yan Qazimir qıral musalahat iştimal dame musalahatuhu ila yevmi'l-Mizan tarafına muhabbetlik ile selâm edüb nedir haliniñiz ve hatırıñız iyümisiz ve hoşmısız⁷⁵ deyüb sorğanımızdan soñra i'lâm ve inha-yi hani budır ki merhum ve mağfur qardaşımız İslâm Geray Han aleyhi'r-rahmet ve'r-rızvan hazretleri tarafından siz qardaşımız canibine Süleyman ağa qulları könderilüb bu künden soñra Qırım Hanları ile dost ve qardaş olduq Qırım *hanlarınıñ* dostuna dost ve duşmanlarına duşmanlıq edüp siziñ duşmanıñuz olup bu tarafdın yardım için asker taleb etdikde bu canibden asker verilüp ve Qırım hanlarınıñ duşmanı olub sizden asker taleb olunduqda siz dahi asker verüb ömriñüz ahır oluncaya degin Qırım hanlarından ayrılmayub dost ve qardaş olub birlik edecegiñüz ve sizden soñra kelecük qırallar dahi bunıñ üzerinde dostluq ve qardaşlıq edeceklerine ve Masqov üzerine asker çeküb⁷⁶ Haq Ta'alâ hazretleri lütf ve ihsan edüp her ne zaman *fethi*⁷⁷ nasib olduqda Acderhan ve Qazan ve Terek ve Tura ve her ne qadar Müslüman vilâyetleri ve Tatar ve Noğay halqı var ise siz qardaşımız ve [cümle]⁷⁸ Leh bekleri qarışmayub bizim olacaqına ve qadimi pişkeşiñüz her sene vaqıt ve zamaniyla Qamaniseye könderüp bu tarafdın adam varup ketürüp asla Qırım tarafına yamanlıq sanmayup qardaşlıq ve dostluq edecegiñüz siz qardaşımız ve cümle Leh bekleri ve ruhbanları Süleyman ağaniñ öñünde ahd ve yemin edüb bunıñ üzerine ahdnameñüz yazdırıp Qırım tarafına elçiñüz Mariyuş İstanislav Yasluskı⁷⁹ ta'yin olunduqda emr-i Haq ile biraderimiz İslâm Geray Han rahmet-i Haqqa vasil olup lütf-ı Haq ile babamız tahtı bize nasib olduqda siziñle dahi ahd ve yeminimiz budır deyü yeñiden ahd ve yemin edüp taraf-ı haniye⁸⁰ köndermişsiz kelüp vasil olup ve ahdnameñüz manzurımız olup ve elçiñüzle

⁷³ Написание слова у Вельяминов-Зернов, 1864, с. 494 مازورنيك через з — опечатка. В оригинале (Kołodziejczyk, 2011, без нумерации, Facs. XIIb DOC. 64) пишется مازورنيك; польский историк дает правильную транскрипцию (там же, р. 975).

⁷⁴ Оригинал (там же) и Вельяминов-Зернов, 1864, с. 494: چرنقوانيک; ср. Kołodziejczyk, 2011, р. 975.

⁷⁵ Мы читаем в не совсем разборчивым оригинале (там же): ايومي سزوخوشميسز, транскрипция Колодзейчика соответственно (там же, р. 975): *iyümisiz ve hoşmısiz* (именно так); Вельяминов-Зернов, 1864, с. 494: ايومي سزوخوشمی سز.

⁷⁶ Предложение Колодзейчика *çıqır* (Kołodziejczyk, 2011, р. 975) не подходит, так как в оригинале (там же) пишется چكوب.

⁷⁷ Оригинал и Вельяминов-Зернов, 1864, с. 495: فتحي.

⁷⁸ Это слово оригинала (там же, см. и транскрипция у Kołodziejczyk, 2011, р. 975) отсутствует у Вельяминов-Зернов, 1864, с. 495 и соответственно у Абдужемилев, 2017, с. 145.

⁷⁹ Так как речь идет о польском посланце Мариуш Яскульски (Mariusz Stanisław Jaskólski), Колодзейчик предлагает транскрипцию *Yasluskı* (Kołodziejczyk, 2011, р. 975).

⁸⁰ Таково предложение Колодзейчика, там же, (Kołodziejczyk, 2011, с. 976).

lisanen ısmarladıǵıñuz cevablarıñuz arz edüp her ne qadar cevabıñuz oldı ise maqbul-i Hümayunım olup bu tarafdан dahi altun baysalu ahdamemiz yazdırılıp könderilmişdir⁸¹ siz ahd ve yeminiñüzde sadıq olup ömriñüz ahır oluncaya deǵın Masqov padişahı ile barışmayub üzerine asker çeküp⁸² Haqq-ı Ta'alâ hazretleri lütf edüp fethi müyesser olursa Masqov zabtında olan Qazan ve Acderhan ve Terek ve Tura ve ol vilâyetde her ne qadar Tatar ve Noǵay halqı var ise siz qardaşımız ve [cümle]⁸³ Leh bekleri qarışmayub bizim olup ve bundan ğayı her qanda bizim duşmanımız olup sizden asker taleb olunduqda bilatereddüd asker verüb ve size asker lâzim *olduqda* bu tarafdан asker *verilüb* hasil-ı kelâm birbirimizniñ dostuna dost ve duşmanına duşmanlıq edüb siziñ vilâyetiñüz tucarı⁸⁴ Qırıma kelüb ve bizim tucarımız siziñ vilâyetiñüze varup ve kelüb ortalıqda qatnav olup muhabbet ve meveddet üzre olayuz ve Özi qazaqı etdüklerine nadim ve peşiman olup Masqovdan ayrılıp kelüb ayaqımıza yığılıp hidmet ve ubudiyet qabul ederlerse anlara siz qardaşımızdan ve bekleriñüzden zarar ve ziyan olmayub⁸⁵ ve her sene Qırım hanlarına verilü kelen pişkeş ve hedayâñuz vaqıt ve zamanıyla könderilüp kendi tarafıñızdan ve cümle Leh bekleri canibinden naqz-ı ahd olmadıqdan soñra bu ahdamemizde yazılan cevablarımız da hilâf olmaq ihtimalı yoqdur dostluquñuzda ve qardaşlıqıñuzda bulunup dostuñuza dost ve duşmanıñuza duşman olacaqımıza biz dahi ahd ve yemin ederiz madamki siziñ tarafıñızdan ve bekleriñüz taraflarından naqz-ı ahd olmayup ahd ve yeminiñüzde sadıq olasız inşa'allahu Ta'alâ bizim ahd ve yeminimiz taǵyir⁸⁶ olunmayub eger bizim tarafımızdan ve eger Qalğa Sultan ve eger Nuraddin Sultan tarafından ve saire sultanlar taraflarından ve cemi' Qırım bekleri ve mirzalarından ve aǵalarından Ulu Noǵay ve Küçük Noǵay ve Oraq oǵulları ve Şeydaq oǵulları ve Mamay oǵulları mirzalarından ve Or Mehmed⁸⁷ biy oǵulları mirzaları ve Toquz Çubar⁸⁸ mirzalarından ve Aqkermen ve

⁸¹ Оригинал (там же) и Вельяминов-Зернов, 1864, с. 495: كوندرلمشدر , но Kołodziejczyk, 2011, p. 976: *göndürülmüşdür*.

⁸² Предложение Колодзейчика *çıkup* (Kołodziejczyk, 2011, p. 976) не подходит, так как в оригинале (там же) и соответственно у Вельяминов-Зернов, 1864, с. 595, пишется چکوب .

⁸³ Это слово, которое есть в оригинале (там же, см. и транскрипцию у Kołodziejczyk, 2011, p. 976), отсутствует у Вельяминов-Зернов, 1864.

⁸⁴ Оригинал (там же): ولاينكوز تجارى , но Вельяминов-Зернов, 1864, с. 596: ولاينكوزك تجارى .

⁸⁵ Качество факсимиле не позволит проверки, правильна ли транскрипция Колодзейчика (Kołodziejczyk, 2011, p. 976) *olmayup*.

⁸⁶ Оригинал (там же) и Вельяминов-Зернов, 1864, с. 496: تغيير , по этому транскрипции *taǵayyir* Колодзейчика (Kołodziejczyk, 2011, p. 976) и *taǵayyir* Абдуземилева (Абдуземилев, 2017, с. 145) не подходят.

⁸⁷ Ссылаясь на историков Ногайской Орды, Дариуш Колодзейчик правильно опознает здесь род Ор-Мамбет огуллары, см. Kołodziejczyk, 2011, p. 980, note 15.

⁸⁸ Там же, p. 976; 980-981, note 16.

Cankermende olan Tatar ve Noğay askerimizden siziñ vilâyetiñüze ve serhad qal'âlarıñuza zarar ve ziyân olmaq ihtimalı yoqdur baqi ve'd-du'a 'ala min etba'i'l-Hüda tahriran fi [mah-i]⁸⁹ Muharremi'l-haram⁹⁰ sene 1065.

Bi-maqami Bağçasaray el-mahruse
Han Mehmed Geray bin Selâmet Geray Han

№ 341

Ахднаме хана Ислама Гирея польскому королю Владиславу IV (Бахчисарай)

Hüve el-mu'in

İslâm Geray Han bin Selâmet Geray Han sözimiz

Hamd sipas ve şükür bi-qıyâs ol Haliq-i bi-çun ve Rezzaq-i halife-i reb'-i meskun elle Scelâlehü ve Ta'alâ amme nevalühü ve tevali hazretleriğe bolsun taqi tahiyât bi-hadd ve [salavat]⁹¹ bi-'add ol habib-i Hüda Muhammed Mustafa aleyhi't-tahiye ve's-sena ve çar-yâr ba-safa ve Al [ve] ashab ba vefa rızvanullahi Ta'alâ aleyhim ecma'in hazretleriğe bolsun kim hilâfet tacın farq-ı mübarekimge urub saltanat hil'âtın qamet-i pür-istiqaemetimge kiyürub Taht-i Cengizi zat-i saadet-aludem birle müzeyyen qılub Der-i Devlet Medarımı melce-i inam ve melâz-i İslâm eyledi elhamülillahi 'ala tilka'n-ni'am⁹² alay bolsa Uluğ Yurtıñ ve Taht-ı Qırımıñ ve Deşt-i Qıpçaqıñ ve sansız köp Tatarıñ ve sağışsız Noğaynıñ ve tağ ara Çerkâsnıñ ve Tat bile Tavgaçnıñ uluğ padişahı bolğan ali-hazret ma'ali-rütbet hurşid-tal'ât utarid-fitnat⁹³ İslâm Geray Han edame'llahu eyyâme devletihi mü'ebbedeten ila yevmi'l-Mizan hazretlerindin köp Urusnıñ ve Purusnıñ ve Litvanıñ ve Mazavsqanıñ ve İflânsqanıñ ve Kiyevsqanıñ ve barça qristiyan ulu[s]nıñ⁹⁴ uluğ padişahı bolğan dördünci qıral Vladislav qardaşımız

⁸⁹ Этого слова оригинала (там же) нет у Вельяминов-Зернов, 1864, с. 496.

⁹⁰ В этом пассаже у Вельяминов-Зернов, 1864, с. 496, опечатка, так как буква *ç* оказалась наоборот на неправильном месте.

⁹¹ Оригинал документа (Kołodziejczyk, 2011, без нумерации, Facs. Xb DOC 58): *وصلوات*, у Вельяминов-Зернов, 1864, с. 842, ошибочно: *ودعوات*, соответственно у Абдужемилев, 2017, с. 219: *da'vat*.

⁹² По Kołodziejczyk, 2011, p. 948.

⁹³ Так и у Колодзейчика (Kołodziejczyk, 2011, p. 948). Колодзейчик переводит как *of mercurial intelligence* (там же, p. 951).

⁹⁴ Так как в оригинале есть опечатка, есть разногласие, что касается чтения этого слова. Вместе с Колодзейчиком мы читаем здесь *اولونيك* (Kołodziejczyk, 2011, без нумерации, Facs. Xb DOC 58), но предлагаем другое чтение слова, чем польский историк. Тот предполагает (Kołodziejczyk, 2011, p. 948, note b), что речь идет о ошибочном двойном написании слова *uluğ* и транскрибирует его соответственно как *<ulu>niç*. Мы же предполагаем, что речь идет о неправильном написании слова *ulus*, что лучше вкладывалось бы в контекст предложения. Вельяминов-Зернов, 1864, с. 842, в свою очередь, читает здесь

Leh qıralı olan qıral devlet-iştimal dame musalahatuhu ila yevmi'l-Mizan huzurıǵa muhabbetlik ve tatılıq [bilen]⁹⁵ selâm edüb nedir haliniñiz ve hatırıñuz iyümisiz ve hoşmisiz dib⁹⁶ sorǵanıımızdan soñra malümleri ola ki bundan aqdem ecdad-ı uzam ve aba-i kiramımız havaqin-i salifin hazretleriniñ zaman-i saadetlerinde esläfiñiz [bilen]⁹⁷ mabeynlerinde ahd ve misaq muhkem olub sulh ve ahde muǵayir tarafeynden bir vaz' olmayub ol canibden vilâyetimize kelen eger tucrar ve eger ğayrıdır emin ve salim vilâyetimizde kezüb [bir ferdden]⁹⁸ zarar ve ziyan körülmeyüb kezalik bu vilâyetden ol caniblere kidüb kelen [sadırın ve varidine]⁹⁹ mazarrat ve hasarat erişmeyüb ve her zaman hedayâ ve pişkeşleri layenqatı' kelüb muhabbet ve meveddet üzre imişler ol ahd-i qadime riayet olunub keçen sene ahdname-i hümayunımız ile elçi könderib dostluq murad eylemiş idik varan adamımız niçe zaman alıqoyub mu'tad-ı qadim olan hedayâñuz köndermeyüb sıfirü'l-yed¹⁰⁰ [könderildiginden]¹⁰¹ ğayrı Özide olan eşqiyâlarıñuzı zabt etmeyüb Qırım tışarısında olan maldan niçe def'a kelüb mal sürüp ketdiler hatırıñuz körüp ve sulha riayet olunup ardlarından Qoğun namında bir ferdi köndermeyüb askerimizi zabt ve rabt eyledik ila yevmina haza zabt ve rabt üzre iken azametlü ve şevketlü padişah ali-vaqar hazretleri tarafından bir qaç def'a mektüb kelüp Leh qırallarınıñ qadimden vere keldükleri vergülerin almayub vilâyetlerine zarardan hali degil imişsiz deyü yazmışlar qanun-ı qadim üzre dostluq edüb edayâlarına adam könderip [aldırasız]¹⁰² deyü rica olunmaǵla

ادلونيك , что транскрибируется Абдужемилевым (Абдужемилев, 2017, с. 220) как *adlunî*.

⁹⁵ Оригинал (там же) и Вельяминов-Зернов, 1864, с. 842: بلان , но Kołodziejczyk, 2011, p. 949: *milen*.

⁹⁶ Оригинал (там же) и Вельяминов-Зернов, 1864, с. 842: ديب но Kołodziejczyk, 2011, p. 949: *dép*.

⁹⁷ Оригинал (там же): بلان , но Вельяминов-Зернов, 1864, с. 842: ملان , Абдужемилев, 2017, с. 220: *milân*; Kołodziejczyk, 2011, p. 949: *milen*.

⁹⁸ Оригинал здесь не совсем разборчивый, но интерпретация Колодзейчика (Kołodziejczyk, 2011, p. 949), который читает здесь *bir ferdden*, выглядит очень вероятной. Версия у Вельяминов-Зернов, 1864, с. 843: بزردن (см. и транскрипцию у Абдужемилев, 2017, с. 220) не соответствует тексту оригинала.

⁹⁹ Этих слов оригинала (там же) нет у Вельяминов-Зернов, 1864, с. 843. Колодзейчик транскрибирует (там же) правильно.

¹⁰⁰ Redhouse, 1890, p. 1179: صفر اليد *Empty-handed*; так и предложение Колодзейчика (там же, p. 952).

¹⁰¹ Оригинал документа здесь не совсем разборчивый. Вместе с Колодзейчиком (там же, p. 949) мы читаем здесь كوندرلكندن , что лучше вкладывалось бы в контекст предложения чем предложенное Вельяминовым-Зерновым (там же) كوندرلكدن .

¹⁰² В оригинале: الدرہ سز (Kołodziejczyk, 2011, без нумерации, Facs. Xb DOC 58; транскрипция *aldırasız*: там же, p. 949), но Вельяминов-Зернов, 1864, с. 843: الدرہ سن .

ahd-i qadimi tecdid edüb işbu ahdname-i şerifemiz tahrir ve tastir olunub inamlu ve emekdar qulumuz qıdvetü'l-aqran zübdetü'l-erkân İslâm ağa ile irsal olundu fi'l-haқиqа ahd-i qadimimiz üzre madamki sizüñ canibiñüzden ve qazaq eşqıyâsı tarafından hudud-ı memalikimize zarar ve hasaretiñüz olmaya bu canibden dahi asakir-i Tatardan bir ferd vilâyetiñüz hududına¹⁰³ zarar eřişdirmeyüb üslub-u sabıq üzre sizüñ adamlarıñuz ve tacirleriñüz bize kelüb bizim adamlarımız tacirlerimiz size varub iki tarafdan dostluq ve muhabbetlik olub¹⁰⁴ Muslûmanlar dahi emniyet ve refahiyet bulub¹⁰⁵ sizüñ dahi re'ayâ ve fuqarañuz istirahat eyleyüb memleketiñüz ma'mur ve halqıñuz mesrur olmağa sebep olasız ve her senede qadimu'z-zamandan berü könderilü kelen hedayâñuzı ke-ma kâne tedarik eyleyüb könderesiz ahdimiz aniñla üstüvar olduğın muqarrer bilüb mu'ayyen olan vergüñizi qanun-ı sabıq üzre bi-qusur irsal eyleyesiz ki inşa'allahu Ta'alâ bundan soñra siziñle ahdimiz ve sulhımız¹⁰⁶ muhkem ve üstüvar olub madamki sizden ahde muhalif iş olmayub hedayâñuzı verüb ve Özide olan eşqıyâñuzı muhkem zabt ve rabt edüb saadetlü padişah memleketine ve Qırım diyârına tışarıda¹⁰⁷ olan Qırım malına mazarrat ve *hasaretiñüz* olmaya muhassal-i kelâm mu'tad-ı qadim olan vergüñizi verüb ve nehr-i Özide olan eşqıyâları zabt edüb qaradan ve deryadan memalik-i padişahiye ve Qırım memleketine ve malına zarar ve ziyan olmayaçaq¹⁰⁸ olursa vallahi'l-a'zim ve tallahi'l-kerim bi'z-zat kendimiz ve qardaşımız Qalğa Qırım Geray Sultan hazretleri ve Nuraddin Ğazı Geray Sultan ve ğayrı selâtin ve Şirin begi mirzaları ve Manqıt begi mirzaları ve uluğ Noğay mirzaları ve Küçük Noğay mirzaları ve Qırım töreleri ve bi'l-cümle Qırım ve Noğay askeri ile vilâyetiñüze varılmazdır ve könderilmezdir inşa'allahu Ta'alâ bizim bu sözüimizde ve ahd ve qavlimizde hilâf olmazdır işbu ahdnamemiz bizüm kendi sözüimizdir ortalıqda fesade ba'is ve badi olan eşqıyâya aman verilmeyüb iki tarafdan haqlarından kelinüb mücib-i ibret etmek lâzımdır bi-avni'llahi Ta'alâ bu tarafda ol-maqule [haramzadelere]¹⁰⁹ merhamet olunmayub

¹⁰³ Kołodziejczyk, 2011, p. 949: *hududuna*.

¹⁰⁴ Качество факсимиле не позволит проверки, правильна ли транскрипция Колодзейчика *olup*.

¹⁰⁵ Так и у Kołodziejczyk, 2011, p. 950. Абдужемилев, 2017, с. 950: *bolub*.

¹⁰⁶ Оригинал (Kołodziejczyk, 2011, без нумерации, Facs. Xc DOC 58): *سلح مز*, но Kołodziejczyk, 2011, p. 950: *sulhumuz*.

¹⁰⁷ Факсимиле оригинала здесь не совсем разборчиво, но нам кажется, что нет буквы *و* между словами *diyârına* и *dışarıda*, по этому не включили в нашу транскрипцию слова *ve*, которое есть в транскрипции Колодзейчика (там же, p. 950); у Вельяминов-Зернов, 1864, с. 844, этого слова также нет.

¹⁰⁸ Качество факсимиле не позволит проверки, правильна ли транскрипция Колодзейчика *olmayacaq*.

¹⁰⁹ Оригинал (там же): *حرمزادهلر* (транскрипция: Kołodziejczyk, 2011, p. 950), но Вельяминов-Зернов, 1864, с. 844: *حرمزادهلر*.

haqlarından kelinür sizüñ tarafıñuzda dahi [bozğanlıq]¹¹⁰ [isteyen]¹¹¹ eşqıyâlarıñ haqlarından kelesiz muradımız mabeyinde olan sulh ve salâhıñ istihkâm ve ibqası olub asker-i Tatarı tenbih ve te'kid ve bellü başlularına muhkem tehdid verilüb vilâyetiñüze aqın olmadan bi'l-külliye men' ve zabt olunmuş iken küz¹¹² aylarından bu zamana degin nehr-i Özide muhafaza hidmetinde olan qazaqlarıñuz ve saire avcı ve eşqıyâlarıñuz dört-beş kerre¹¹³ Qırım malına çıqub mal sürüp kıldıklarından¹¹⁴ ğayrı niçe Müslümanları kötürüp esir etdiler bu maqule [barışqı]¹¹⁵ ve qardaşlıq ve dostluq olurmı [barışqılıq]¹¹⁶ etmek muradıñuz bolsa ahdiñuz ber-qarar¹¹⁷ olub haramzadeñüzniñ haqqından kelesiz baqı ve'd-du'a ala min etba'i'l-Hüda.

Bi-maqami [Bağçasaray el-mahruse]¹¹⁸
Han İslâm Geray bin Selâmet Geray Han

№ 55

Ахднаме и шертнаме калги Ислама Гирей-султана королю Владиславу IV (1050 г.х. / 1640 г.)

Hüve el-mu'in

İslâm Geray Sultan hazretlerimiz sözimiz

Uluğ Ordanıñ ve Uluğ Yurtıñ ve Taht-ı Qırımıñ ve Deşt-i Qıpçaqıñ ve sansız köb Tatarıñ ve sağışsız köb Noğaynıñ ve Tat bile Tavgaçnıñ ve tağ ara Çerkâçnıñ ve oñ qolnıñ¹¹⁹ ve barça Ümmet-i Muhammedniñ ve yüz on miñ

¹¹⁰ Оригинал (там же): بوزغانلق (транскрипция: Kołodziejczyk, 2011, p. 950), написание بوزغانلق у Вельяминов-Зернов, 1864, с. 844 — опечатка.

¹¹¹ Оригинал и Вельяминов-Зернов, 1864 (там же): استين . На транскрипции *isteyan* у Kołodziejczyk, 2011, p. 950 и *astin* у Абдужемилев, 2017, с. 221 никаких поводов нет.

¹¹² Оригинал (там же): كوز , но транскрипция Колодзейчика (Kołodziejczyk, 2011, p. 950): *güz*.

¹¹³ Оригинал и Вельяминов-Зернов, 1864 (там же): كزه .

¹¹⁴ У Вельяминов-Зернов, 1864, с. 844 и, насколько видимо из не совсем разборчивого факсимиле (там же), в оригинале: كتدكلرندن , но Kołodziejczyk, 2011, p. 950: *gıtdüklerinden*.

¹¹⁵ Оригинал (там же): بارشقى (транскрипция: Kołodziejczyk, 2011, p. 950), у Вельяминов-Зернов, 1864, с. 844 ошибочно: بارشلق .

¹¹⁶ Оригинал (там же): بارشقلق (транскрипция: Kołodziejczyk, 2011, p. 950), у Вельяминов-Зернов, 1864, с. 844 ошибочно: بارشلق .

¹¹⁷ Рубинчик, 1970, т. I, с. 2000: برقرار [...] *прóчный, твёрдый; устойчивый*. Так и у Kołodziejczyk, 2011, p. 950.

¹¹⁸ Как указывает Колодзейчик (Kołodziejczyk, 2011, p. 950, note d), в оригинале отсутствует название места, которое есть у Вельяминов-Зернов, 1864, с. 844.

¹¹⁹ Фраза *ve sol qolnıñ*, которая есть у Вельяминов-Зернов, 1864, с. 260, отсутствует в оригинале. Следует предполагать, как указывает Дариуш Колодзейчик (там же, p. 942, note a), что она была ошибочно добавлена в фейзхановском издании.

tümenniñ uluğ padişahı ve hem uluğ Qalğa Sultanı bolğan halefü's-selâtinî'l-u'zam şerefü'l-havaqini'l-kiram saadetlü ve şecaatlu men Qağalğay İslâm Geray Sultan edame'llahu Ta'alâ ömrühü ve devletühü ve nasr a'vanihi ve ensarihi hazretlerimizden uluğ Ordanıñ ve uluğ Yurtıñ ve Leh memleketiniñ ve Litvaniñ ve Mazavisqanıñ ve [Jmudniñ]¹²⁰ ve İflânsqanıñ ve Kiyevsqanıñ ve Polotsqanıñ ve İsmalinsqanıñ¹²¹ ve köb hristiyânıñ uluğ padişahı bulğan dördüncü qıral qarındaşımız *Vladislav* ve köb yerlerniñ de bolsa hükümdarığa muhabbetlik birle selâm edüb nedir haliniñ ve [hatirniñuz]¹²² yahşımısız-hoşmısız dib haliniñ ve hem hatirniñuz *sorğanımızdan* soñra i'lâm-ı yarlığ-ı şerif muhabbet-redif-i sultani¹²³ budır ki bundan aqdem uluğ ucmaqlı¹²⁴ ecdad-ı uzamım ve aba-ı kiramımız enarullah merqadahum hazretleri Hacı Geray Han ve Meñli Geray Han ve Sahib Geray Han askanahum Allah [fi'l-ğırası'l-cinan]¹²⁵ hazretleri siziñ ceddiñüz Ağış qıral ile ahd-i iman ve şart-ı peyman edüb dost ve qardaş bolğan sebebli men uluğ Qağalğay nusret-aray hazretlerimiz dahi ol uhud ve şurut üzre qaim ve sabit bolub işbu ahdname ve şartnamemiz birle uluğ elçimiz qıdvetü'l-aqrان Arslan ağa zide qadruhunı yiberüb nedir haliniñ ve hatirniñuz yahşımısız-hoşmısız dib sorğanımızdan soñra saadetlü ve şecaatlu ağaçamız Han-ı ali-şan hazretleriniñ emr-i şerifleri ve ahdname-i Hümayunlarında ferman buyırılan buyuruqları birle amel ve murad-ı şerifleri üzre hareket ve qadimi taraf-ı Cengiziye aid olan hazine ve hedayâyı ber vech-i qanun-ı qadim teknil ve tetmim irsal ve isal olunursa men qarındaşıñuz Qağalğay nusret-aray hazretlerimiz taqı qadimi aqd ve rabt olunan uhud ve şurut üzre muhkem turub ve saadetlü ve şevketlü ve mehabetlü ve devletlü ağaçamız Han-ı ali-şan halladat hilâfetühü ila yevmi'l-Mizan hazretleriniñ emr-i şerifleri [birle]¹²⁶ uzun-uzaq dost ve qardaş bolub turarmız dostuñuzğa dost ve duşmanıñuzğa duşman bolub ve ömr-ü ahırğaça qaim bolub buyurdum ki vilâyetiñuzge cavlay barmamdır hatirniñuz hoş dutub dostluq şeraitin ve qardaşlıq merasimin yerine ketürüb ber vech-i qanun-ı qadim uluğ hazine ve hedayâyı yibergeysiz saadetlü ağaçamız¹²⁷ Han dame'l-i'zz ve'l-unvan hazretleri birle qalay ahd-i iman ve şart-ı peyman itdiñüz irse ol uhud ve şurut üzre

¹²⁰ Оригинал (Kołodziejczyk, 2011, без нумерации, Facs. IXb DOC 57): ژمودنيک , но у Вельяминов-Зернов, 1864, с. 261, ошибочно: ژموديك .

¹²¹ Исправлено по Kołodziejczyk, 2011, p. 942.

¹²² Оригинал (там же): خاطرکوز , но у Вельяминов-Зернов, 1864, с. 261: خاطریکز .

¹²³ Там же.

¹²⁴ Оригинал (там же): اوجماقلى , но транскрипция Колодзейчика (Kołodziejczyk, 2011, p. 943): *uçmaqı*.

¹²⁵ В оригинале (там же) пишется الغراس (Kołodziejczyk, 2011, без нумерации, Facs. IXb DOC. 57, транскрипция там же, p. 943); написание слова через ف у Вельяминов-Зернов, 1864, с. 261 — опечатка.

¹²⁶ Колодзейчик добавляет в этом месте слово *birle* (там же, p. 943, note c).

¹²⁷ Мы читаем в не совсем разборчивым факсимиле оригинала (там же) اغچامز (так и написание слова у Вельяминов-Зернов, 1864, с. 261), но Kołodziejczyk, 2011, p. 943: *ağaçamız*.

olduğımıza i'timad edüb ağacamız Han hazretleriniñ fermanınca¹²⁸ barça buyuruqlarına amel qılıub her yıl sayın uluğ hazinelerin verüb ve elçimizge riayet qılıub uluğ elçiniñni yibergeysiz ve Özi qazaqlarını ve saire eşqıyâlarıñuzni zabt ve muhkem tenbih ve yasaq qılğaysız kim kerek bizim memleketimizge ve kerek Al-i Osman memleketlerine qaradan ve deryadan bir vechle zarar ve ziyan iriştirmegeyler ve keçen sefer dahi siz ahdiniñuzge durmay şayqañuz çıqub ve qaradan kelüb mal alub ve [elçiniñiz]¹²⁹ hedayâyı eksik verüb bahşışiñ yüzine baqılmaz deyü cevab¹³⁰ verdügiyçün idi şimden soñra haqlaşdıq min ba'd dost ve qardaşuz siz ahdname-i Hümayunda olan söz üzre turub taysıñuz¹³¹ ahdimiz saadetlü ve şevketlü ağacamız Han halladat hilâfetühü ila yevmi'l-*haşr* ve'l-Mizan hazretleriniñ ahdname-i Hümayunları üzredir dostluq ve qardaşlıq *muradiñiz* ise şol ahdname-i Hümayun mücibiyle amel bolub dostluq merasimi ve qardaşlıq şerait[i]ni yerine ketürgeysiz taqı şol qazaq eşqıyâsına muhkem tenbih ve yasaq qılğaysız kim min-ba'd kerek qaradan ve kerek deryadan kendi memleketimizge ve Al-i Osman memleketlerine bir vechle zarar ve ziyan iriştirmeye biz dahi ferman-i şerifimiz birle müstahdem ve memur olan beklerimizge ve mirzalarımız ve beş baş ağalarımızga muhkem tenbih ve yasaq etmişüzdir siziñ köyleriñizge [ve kentleriñizge]¹³² ve şehirleriñizge varmazlar ve duşman bolmazlar ve zarar-ziyan qılmazlar kerek asker ve Tatardan bir ferd varmaya deyü tenbih etmişüzdir uzun-uzaq dost ve qardaş boldıq dostuñuzga dost ve duşmanıñuzga duşman bilgeysiz siziñ dostuñuz bizim dostumuz¹³³ ve siziñ duşmanıñuz bizim duşmanımızdır siz qarındaşımız qıral-ı Zal devlet-menal¹³⁴ hazretleri de bolsañuz dostumuzga dost ve duşmanımızga duşman bolğaysız ve burunğı adetçe elçiniñuz ve [bazırgâniñiz]¹³⁵ Qırım Yurdına qorqsız kelsünler *kitsünler*¹³⁶ inşa'allah Ta'alâ bizden zarar ve ziyan körmezler taqı her ne *söziñiz*¹³⁷ bar bolsa men uluğ Qağalğay nusret[aray]¹³⁸ İslâm Geray Sultan

¹²⁸ Оригинал (там же): فرمانجه , у Вельяминов-Зернов, 1864, с. 261 ошибочно: فرمانچه .

¹²⁹ Оригинал (там же): ايلجيكز (именно так); Вельяминов-Зернов, 1864, с. 262: الجيكوز .

¹³⁰ Оригинал (там же): جواب , но Kołodziejczyk, 2011, p. 943: *cevab*.

¹³¹ Kołodziejczyk, 2011, p. 944 ошибочно: *tapılğaysız*.

¹³² Эти слова оригинала (там же, см. и транскрипцию у Kołodziejczyk, 2011, p. 944) отсутствуют у Вельяминов-Зернов, 1864, с. 262.

¹³³ Оригинал (Kołodziejczyk, 2011, без нумерации, Facs. IXc DOC. 57): سزك دوستكوز , بزم دوستمزم , Kołodziejczyk, 2011, p. 944: *siziñ dostuñuz bizim dostumuz*.

¹³⁴ По Kołodziejczyk, 2011, p. 944, note d и p. 947, note 10.

¹³⁵ Оригинал (там же): بازركانكز , но Вельяминов-Зернов, 1864, с. 262: بازككوز .

¹³⁶ Это слово, которое есть и в оригинале (там же), и у Вельяминов-Зернов, 1864 (там же), отсутствует у Абдужемилев, 2017, с. 351.

¹³⁷ Оригинал и Вельяминов-Зернов, 1864 (там же): سوزيكز .

¹³⁸ В оригинале нет слова *aray*, на что указывает и Колодзейчик (Kołodziejczyk, 2011, p. 944, note e); Kołodziejczyk, 2011, без нумерации, Facs. IXc DOC. 57: قاغلغاي نصرت ارای , но Вельяминов-Зернов, 1864, с. 262: قاغلغاي نصرت .

hazretlerimizge bildirgeysiz muradıñuz üzre saadetlü ve azametlü ve devletlü ve şevketlü Han dame mahfuzan fi savni'l-Meliki'l-Mennan¹³⁹ hazretlerine arz qılub yahşılıqğa ve muhabbetlikke delâlet qılargımız dostluq için canu başıyla¹⁴⁰ çalışımız sözimizde muhkem turub muhabbetlik birle hat yiberdik ve dostuñuzğa dost duşmanıñuzga duşman bolub turdıq hatırıñuzga hiç nimerse keltürmegeysiz [yahşılıqda dostluqda]¹⁴¹ bolurımız siz qarındaşımız qıral hazretleri de bolsañuz dostluq nişanesini ve yahşılıq merasimini yerine ketürüb ömr-ü *evahirğaça* dostluqda ve qardaşılıqda bolğaysız şulay bilgeysiz dib hat bitildi baqi ve's-selâm ala min etba'i'l-Hüda tahriren fi eva'ili şehri Cemaziyelevvel min şuhuri seneti hamsin ve elf.

[bi-yurt-ı

hendeq-i

Ferahkermen

m]¹⁴²

İslâm Geray Sultan bin Selâmet Geray Han

№ 301

Ярлык хана Селямета Гирея королю польскому и великому князю литовскому, курфюрсту Саксонии, Фридриху Августу (1155 г.х. / 1742 г.)

Hüve

Selâmet Geray Han bin el-Hacc Selim Geray Han sözimiz

Cenab-i Tebareke ve Ta'alâ hazretleriniñ avn-i inayet-i ehadiye ve lütf-i hidayet-i ezeliyesiyle ali hita-i hazra-yi ğabra-yi Qırım ve Or ve Bucaq ve Quban ve Çerakise-i kuhestan ve amme-i aşair-i Noğayluyân-ı sahra-neşinaniñ¹⁴³ Han-ı azami celâdetlü-celâletlü [inayetlü]¹⁴⁴ şahametlü biz Selâmet Geray Han *hazretimizden* halâ Leh Cumhuriñiñ qıralı ve *Liteviski*¹⁴⁵ ve Ruski ve Puruski ve Mazeviski ve Zmodoniski ve Kiyeviski ve Voloniski ve Podoloski ve Podlaski ve

¹³⁹ Kołodziejczyk, 2011, p. 944 ошибочно: *fi savni Meliki'l-Mennan*.

¹⁴⁰ Оригинал (там же): *جانو باشيله* (неправильная транскрипция у Kołodziejczyk, 2011, p. 944: *can-u başıyla*), но Вельяминов-Зернов, 1864, с. 262: *جان باشيله*.

¹⁴¹ В отличие от Вельяминов-Зернов, 1864, с. 263, мы вместе с Колодзейчиком (там же, p. 944) отдельного слова *و* ve здесь не видим.

¹⁴² Этих слов оригинала (там же), транскрипцию которых мы взяли у Kołodziejczyk, 2011, p. 944, у Вельяминов-Зернов, 1864, с. 263 и соответственно у Абдужемилев, 2017 нет.

¹⁴³ Ср. и Kołodziejczyk, 2011, p. 1001.

¹⁴⁴ Это слово оригинала (Kołodziejczyk, 2011, без нумерации, Facs. XVII DOC 71) отсутствует у Вельяминов-Зернов, 1864, с. 774.

¹⁴⁵ Оригинал документа (там же) и Вельяминов-Зернов, 1864, с. 774: *لتويسكى* (транскрипция у Kołodziejczyk, 2011, p. 1001).

İnflaniski¹⁴⁶ ve İsmoloniski¹⁴⁷ ve saire dahi niçe memleketleriñ hükümdarı ve qadimi Saqsonya begi olan hürmetlü rağbetlü mezid-i menziletlü kemâl-i rağbet ile mu'teber dostımız¹⁴⁸ Fridirik Ağusto qıral-ı haşmet-iştimal hazretine nihaye-i safa-yi derun üzre selâm-selâmet encam-i iblâğ ve ihda ve merasim-i tefahhus-i dosti hatırları icra ve eda olunduqdan soñra mînha-yi meymenet-nüma-yı hani budır ki qadimü'l-eyyâmdan berü hanedan-ı haniyet unvanımız ile eslâf-i haşmet ittisafîñız ve umumen Leh Cumhuri beynlerinde pezira-yi in'iqad olan sulh ve musafat iqtızası mürasele ve icra-yi merasim-i dostluq tağayyurat-ı¹⁴⁹ zaman ile bir qaç senelerden berü inqıta' olunub bu evan-ı emniyet-bünyânda dostane [muhabere ve mükatebe]¹⁵⁰ tevarüdine müteraqqib iken bu def'a tecdid-i huquq-ı qadime ve te'yid-i¹⁵¹ revabit-ı musafat-i müstedime *zımnında* tebrik-i merkez-i vala-yı haniyetimizi havi irsal olunan muhabbetnameñiz işbu biñ yüz elli beş senesi şehr-i Ramazan-i Şerif evailinde tebliğ ve *isaline* mu'ayyen murahhas elçiñiz Yuzef¹⁵² Lopovski pisar helimski¹⁵³ yediyle vasıl olub mu'tad üzre tercüme etdirildikde hülâsa-i maalinde tebrik-i mesned-i haniyetimiz ile tecdid-i sulh-i qadime ve te'yid-i¹⁵⁴ revabit-ı müsaleme-i müstedime *zımnında* olduğı malüm-i dostanemiz olduqda izhar-ı dosti ve icra-yı *müvalatdan*¹⁵⁵ inşirah-ı fuadımız müzdad olub öteden berü miyânede mu'teber olan qadimi musafat her hâlde *tağayyür* ve hâlelden masun ve kün-künden mütezayid ve efun olduğında ca-yi kelâm olunmayıb name-i meveddet üslubñızda merqum elçiñiz murahhas deyü zıkr olunub bazı husus lisanen taqirine havale olduğına bina'en kendüden su'al ve istintaq olunduqda yedi madde tasrih ve beyan edüb taqir ve ta'bir etdiği mevadden evvelki madde Qarlovisede¹⁵⁶ vaqi' ve müte'aqid¹⁵⁷ sulh

¹⁴⁶ У Вельяминов-Зернов, 1864, здесь опечатка (там же: اپنفلانيسكى), правильное написание и транскрипция у Kołodziejczyk, 2011, без нумерации, Facs. XVII и XVIIa DOC 71 и там же, p. 1001.

¹⁴⁷ Так как качество факсимиле не позволит проверки, мы здесь для географических названий взяли транскрипцию Колодзейчика (там же).

¹⁴⁸ Оригинал (там же): دوستمز, но Kołodziejczyk, 2011, p. 1001: *dostumuz*.

¹⁴⁹ Ср. Kołodziejczyk, 2011, p. 1002.

¹⁵⁰ Оригинал (там же): مخابره ومكاتبه, но Вельяминов-Зернов, 1864, с. 774: مكاتبه ومخابره.

¹⁵¹ Что касается чтения этого слова, есть разногласие между Вельяминов-Зернов, 1864, с. 774, и Kołodziejczyk, 2011, p. 1002: в то время как Вельяминов-Зернов дает تأييد, Колодзейчик (там же) предлагает *te'bid*. Качество факсимиле не позволит проверки, но так как в параллельном пассаже в настоящем документе (см. ниже) пишется по нашему мнению تأييد, мы транскрибируем слово как *te'yid*.

¹⁵² Оригинал документа (там же): يوزف, но Kołodziejczyk, 2011, p. 1002: *Yuzuf*.

¹⁵³ Kołodziejczyk, 2011, p. 1002 и там же, p. 1005, note 17, от имени писаря города Хелм *Józef Łopuski*.

¹⁵⁴ Kołodziejczyk, 2011, p. 1002: *te'bid*. Качество факсимиле опять не позволит проверки.

¹⁵⁵ Оригинал (там же) и Вельяминов-Зернов, 1864, с. 775: موالاتن.

¹⁵⁶ Kołodziejczyk, 2011, p. 1002.

ve salâha i'tibar ve şurut-ı müsaleme¹⁵⁸ ve quyudat-ı musafat taraf-ı dostanelerinden müra'at olunub fi-maba'd tarafeynden kema fi'l-evvel istihfaz olunmasını ayan ve izah etmekle miyânedede qadimi rabt ve te'yid¹⁵⁹ olunan emr-i müsalemeye kema-kâne riayet ve merasim-i müvalata eslâfımızdan ziyâde sıyânet olunacağında iştibah olunmaya ve ikinci madde tucrar tayfasından Bucaq taraflarına ve beri¹⁶⁰ semtlere kelenlerden mu'tad olan vergülerinden ziyâde şey taleb olunmamaq hususu¹⁶¹ olmağla erbab-ı tuccardan olub bu havaliye kelüb kidenler qadimi vergü ile ticaretlerini serbestiyet¹⁶² üzre emti'alarını iştira ve bir tarafdан qadiminden¹⁶³ ziyâde şey talebiyle bir ferde cevir ve iza olunmamaq hususu halâ Bucaqda zabıt ta'yin olunan yalı ağasına ve saire iqtiza eden mahallere te'kid ve şedid yarlığlar tahrir ve isra olunmağla bundan soñra tayfa-ı mezküre bu taraflarda azar da olunmayacağına şubhe olunmaya ve üçüncü madde ruhban tayfasından seyyahat¹⁶⁴ tariqiyle bu havalilere vürudlerinde ve meks etdiklerinde bir dürlü ta'addi olunmaması serd ve beyan olunmağla ruhban maqulesinden olub bu taraflara vürud ve hasbe'l-iqtiza¹⁶⁵ iqamet [eylediklerinde]¹⁶⁶ *qalam-rev-i*¹⁶⁷ hükümetimizde olan bilâd ve qasabatda bi-vech-i na-şer'i bir tarafdан rencide ve ta'addi olunmayacağı malüm-i dostaneleri ola ve dördüncü madde bundan evvel Amasyada halik Lehlü *bazırgânîñ* metrukâtı Leh memleketine naql tasmiimiyle sefineye vaz' ve Aqkermen iskelesine lengerendaz olduğu [evanda]¹⁶⁸ sabıqan Bender canibi ser-askeri olan vezir-i ruşen-zamir saadetlü Veli Paşa hazretleri taraflarından ahz olunan iki biñ yedi yüz

¹⁵⁷ Оригинал и Вельяминов-Зернов, 1864 (там же): متعاقف , но Kołodziejczyk, 2011, p. 1002 ошибочно: *mün'aqid*.

¹⁵⁸ Оригинал (там же, соответствующая транскрипция у Kołodziejczyk, 2011, p. 1002): مسالمة , но Вельяминов-Зернов, 1864, с. 775: مصالحه .

¹⁵⁹ Kołodziejczyk, 2011, p. 1002, опять: *te'bid*. По нашему мнению, следует читать здесь в факсимиле تأييد .

¹⁶⁰ Так и у Kołodziejczyk, 2011, p. 1002.

¹⁶¹ Kołodziejczyk, 2011, p. 1002: *hususî*.

¹⁶² Оригинал (там же): سر بستيت (транскрипция там же, с. 1002), но Вельяминов-Зернов, 1864, с. 775: سر بستيت (Абдужемилев, 2017, с. 326: *serbest*).

¹⁶³ Оригинал (там же): قديمندن (транскрипция там же, с. 1002), но Вельяминов-Зернов, 1864, с. 775 ошибочно: قديمسندن (Абдужемилев, 2017, с. 326: *qadimesinden*).

¹⁶⁴ Как указывает Колодзейчик (там же, p. 1002, note e), слово пишется через шадду над ي .

¹⁶⁵ Redhouse, 1890, p 784: حسب الاقتضا *hasbe*. *According to the requirement of the case*.

¹⁶⁶ Оригинал (там же): ايتدكلرنده (транскрипция там же, p. 1002), но Вельяминов-Зернов, 1864, с. 775: ايتدكلرنده .

¹⁶⁷ Redhouse, 1890, p. 1471: قلمرو (*A country*) *in which the written mandates of a sovereign are current as law, the dominions of a sovereign*; см. и Kołodziejczyk, 2011, p. 1002.

¹⁶⁸ Оригинал (там же): اوآنده (транскрипция там же, p. 1002), но Вельяминов-Зернов, 1864, с. 775: اوآنده .

ğuruşñ istirdadı Asitane-i Devlet-aşiyâne¹⁶⁹ arz ve inhası olmağla inş'allah Ta'alâ husus-u mezkûr canib-i dostiden vuqu'ı üzre Devlet-i Aliye ebedi'l-qarara tahrir olunacağında [iştibah]¹⁷⁰ olunmaya ve beşinçi madde Potqaludan bir miqdar eşqiyâ sayd ve şikâr tariqiyle Aqsu taraflarında me'va¹⁷¹ ittihaz ve tayfayı Noğayluyandan bazı mirzayân ve sair[e]leriyle mu'arefe peyda etmek taqribi ile re'ayâ tayfasına etdikleri itale-i dest-i ta'addileri ve şeqavetleri olunması olmağla mahall-i mezkûre mahsus adamlar ta'yin ve bi eyyi hâlin¹⁷² ahz ve haqlarında iqtiza eden cezaları tertib olunub ve ba'de'l-yevm ol tarafları tecessüs etdirmeden hâli olunmayub bu maqule şaqileriñ def'ine diqqat [olunacağında]¹⁷³ iştibah olunmaya ve altıncı madde merasim-i sulh ve salâhı taqviyet babında canibeynden bi'l-iqtiza elçiler ba's ve isra olunması olmağla bazı umur-ı memlekete dair keyfiyatı muhabere zımnında muqtaza-yı vaqıt ve hale köre taraf-ı dostanemizden elci¹⁷⁴ könderileceginde ca-yi iştibah olunmaya ve yedinci madde bundan evvel Masqovlu taburı Hotin qal'âsı üzerine hücumında Leh memleketine duhul ve ol vaqıtta hasbe'l-iqtiza Osmanlu ve Tatar askerinden dahi bir miqdar adam bulunmağla ol esnada kerek [Masqov]¹⁷⁵ ve kerek asker-i Osmanlu ve Tatardan ahali-i Lehlü miyânında vaqi' olan zayi'at mutalebesi daiyesiyle canib-i Devlet-i Aliyeye ve Masqovlu tarafına elçileriñiz¹⁷⁶ ba's olunduğı ve ol vaqıtta tabur-i mezkûr Hotin qal'âsın istilâ ve halâ vilâyetiñize emanet tariqiyle vazı' eyledigi bir qaç [qıt'a]¹⁷⁷ toblar ile bir miqdar cebehaneyi kendü vilâyetlerine naql etmeleri için taraf-ı dostanelerinden bir qaç def'a adam könderildikde mühimmat-i mezkûri qiymetiyle işтира veyâhud taraf-ı haşmet ittisafıñıza hibe ve ihda [olmaq]¹⁷⁸ üzre Masqovludan haber vürüdünde be her taqdir¹⁷⁹ memleketiñizde alı-qonulmasına riza-dade olunmaduğı ve bir kerre zayi'at muqabili [verilmek]¹⁸⁰ teklifi olur ise de qabul olunmayacağı yegân-yegân

¹⁶⁹ Kołodziejczyk, 2011, p. 1003.

¹⁷⁰ Оригинал: اشتباه, но Вельяминов-Зернов, 1864, с. 776: شبيهه.

¹⁷¹ Redhouse, 1890, p. 1663: مأوى me'va.

¹⁷² Redhouse, 1890, p. 337: بأي حال (bi eyyi hal) Under any circumstances. Оригинал: بأي حال (Kołodziejczyk, 2011, без нумерации, Facs. XVIIb DOC 71), транскрипция (там же, p. 1003).

¹⁷³ Насколько видимо из не совсем разборчивого факсимиле (там же), здесь пишется اولنه جغنده, но Вельяминов-Зернов, 1864, с. 776, дает اولنه جغه.

¹⁷⁴ Оригинал (там же): الجى, но Kołodziejczyk, 2011, p. 1003: elçi.

¹⁷⁵ Оригинал (там же): مسقو, но Вельяминов-Зернов, 1864, с. 777: مسقولو.

¹⁷⁶ Насколько видимо из не совсем разборчивого оригинала (там же), слово пишется через چ; Kołodziejczyk, 2011, p. 1003: elçileriñiz.

¹⁷⁷ Слово قطعه, которое есть в оригинале (см транскрипцию у Kołodziejczyk, 2011, p. 1003), отсутствует у Вельяминов-Зернов, 1864, с. 776.

¹⁷⁸ Оригинал (там же): اولقى, но Вельяминов-Зернов, 1864, (там же): اولنقى.

¹⁷⁹ Так и у Kołodziejczyk, 2011, p. 1003.

¹⁸⁰ Оригинал (Kołodziejczyk, 2011, без нумерации, Facs. XVIIb DOC 71: ويرلمك, транскрипция там же, p. 1003), но Вельяминов-Зернов, 1864, с. 776: ويرمك.

malümimiz olmağla eger çî *miyâned*e in'îqad-pezir olan musafatıñ semeresi levazım-ı müsaleme olan keyfiyatıñ hayız-ı imkânda olduğı vech üzre suretyâb ve temşiyeti idügi bedihiyâtdan olub lâkin husus-i mezkür için Devlet-i *Aliye-i*¹⁸¹ ebedi'l-qarara ve Masqovlu *tarafılarına* meb'us elçilere kerek Devlet-i Aliye tarafından ve kerek Masqovlu canibinden verilen ecvibe üzre taraf-ı dostanelerinden dahi pezira-yi hüsn¹⁸² nizamına diqqat olunacağı ve qa'ide-i mer'ıye-i qadime ve qanun-ı mu'tade-i müstedime üzre ifa-yi huquq-ı dostluq ve icra-yi merasim-i hemcivarlıq için bir qaç kün zarfında mahsus adamımız könderilmek üzre qarar-dade olunduğı siz haşmetlü mezid-i menziletlü dostumuzıñ malümleri olmaq için dostane yârlığ-ı meveddet-beliğ tahrir ve merqum adamıñız savb-ı haşmet masirlerine i'ade ve [tesyir]¹⁸³ olunmışdır inşa'a'l-Mevlâ ledeyü'l-vusul tecdid-i müsaleme ve te'kid-i musafat için bi'l-has *qariben*¹⁸⁴ taraf-ı dostanemizden dahi adamımız ba's ve irsal olunacağı malüm-i dostaneleriñiz olduqda bundan böyle dostluğa lâyıq ve hemcivarlığa muvafiq halâtı izhar ve muris-i inşirah *fu'ad*¹⁸⁵ olur peyâm-i afiyetlerin tahrir ve iş'ardan hâli olmamaları me'mul-i dostanemizdir işbu biñ yüz elli beş senesi şehr-i Şevval-i Şerifiñ toquzıncı pencşe[n]be¹⁸⁶ küni tahrir olundu baqi hemvare sıhhat-ı afiyet-i aqıbet bad.

Han Selâmet Geray bin el-Hac Selim Geray Han

№ 54

Ярлык-ахднаме нуреддина Кырыма Гирей-султана королю Польши и Литвы (Бахчисарай, 1050 г.х. / 1640 г.)

Hüve el-mu'in

Qırım Geray Sultan hazretlerimiz sözimiz¹⁸⁷

Allahu Tebareke ve Ta'alâ hazretine köb şükürler ve Peyğamberimiz hazret-i Muhammed aleyhi's-salâvat hazretlerine köpdin köb salavat ve tahiyât qilğanımızdın soñra Uluğ Yurtıñ ve Taht-ı Qırımıñ uluğ Nuraddin Qırım Geray Sultan dame fi hıfzı Rabbına'l-müstein hazretlerimizdin haliya Leh memleketiniñ ve Litvanıñ ve köp Urusıñ ve Purusıñ padişahı bolğan

¹⁸¹ Оригинал и Вельяминов-Зернов, 1864, с. 777: دولت عليه ابدالقراره .

¹⁸² Kołodziejczyk, 2011, там же.

¹⁸³ Оригинал (там же): تسير , но Вельяминов-Зернов, 1864, (там же): تسير .

¹⁸⁴ В оригинале (там же, транскрипция там же): قريبا .

¹⁸⁵ Так и у Kołodziejczyk, 2011, р. 1004.

¹⁸⁶ Оригинал (там же): پنجشنبه , Вельяминов-Зернов, 1864, с. 777: پنجشنبه .

¹⁸⁷ Дариуш Колодзейчик читает, как он указывает в сноске к транскрипции документа (Kołodziejczyk, 2011, р. 935, note a), тугру документа иначе чем Фейзханов. Согласно Колодзейчику, текст тугры должен быть *Qırım Gèrey Sultan bin Selamet [Gèrey] Han sözüümüz*.

*qardaşımız*¹⁸⁸ [...] ¹⁸⁹ qıralğa ahdname-i Hümayunımdır ki zikr olunur Allahu Tebareke ve Ta'alâ amme nevalühü ve tevali hazretleri öz lütfından ağaçamız Han şah-ı adalet-nişanı bu zaman-ı saadet evanda şah-ı cihan ve halife-i devran ve bizni Sultan edüb Südde-i Seniye-i saadetimizni mesned-i enam ve Atabe-i Aliyemizni [melâz ve melca-ı has ve 'am]¹⁹⁰ eyledi umur-ı cumhur-ı beni ademni qabza-i dest-i¹⁹¹ meymenet peyvestemizge tefviz edüb yarlığ-ı beliğ-i saadet-tebliğimizni cari qılıb tevqi'-i refi'-i¹⁹² ali-şan ve hatt-ı şerif dil-küşamız birle [dostlarımızni]¹⁹³ mesrur ve şadkâm eyledi irse hamden ala tilke'n-ni'am¹⁹⁴ Uluğ Orda ve¹⁹⁵ Uluğ Yurtniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve sansız köb Tatarniñ ve sağışsız köb Noğayniñ ve Tat bile Tavgaçniñ ve tağ ara Tavgaçniñ ve Çerkâçniñ oñ qolniñ ve sol qolniñ uluğ Nuraddin Qırım Geray Sultan hazretlerindin uluğ Urusniñ ve Purusniñ ve barça Leh memleketleriniñ ve Litvaniñ ve Jyumayutniñ¹⁹⁶ ve Mazavşanıñ ve saire köb yerlerniñ uluğ qıralı ve hükürmdarığa köpdin köb selâm aytıb nedir halinüz yahşımız hoşımız¹⁹⁷ dib muhabbetlik ve qardaşlıq birle sorğanımızdan soñra i'lâm-ı yarlığ-ı şerif-i sultani oldır ki bundan aqdem siz qardaşımız bilen ağaçamız Han-ı ali-şan ve Haqan-ı zi-şan hazretleri dost ve qardaş bolurğa yahşı söyleşüb iki yurtniñ arasında tüzenlik bolurın tileb uluğ elçilerin köndergen [irdiler]¹⁹⁸ Al-i Osman padişahı saadetlü ve devletlü Hünkâr hazretleri dahi siziñ *bilen* barışq¹⁹⁹ bolurğa ol²⁰⁰ zamanda

¹⁸⁸ Оригинал (Kołodziejczyk, 2011, без нумерации, Facs. VIIIb Doc. 56) и Вельяминов-Зернов, 1864, с. 256: قرداشمىز .

¹⁸⁹ Здесь оставлен пропуск на имя короля, как указывает и Колодзейчик (Kołodziejczyk, 2011, p. 935, note b).

¹⁹⁰ Оригинал (там же): ملاض و ملجا خاص و عام , но Kołodziejczyk, 2011, p. 935: *melaz ve mülteca-i has ve 'am*. У Вельяминов-Зернов, 1864, с. 257, слова ملجا و ملجا отсутствуют (Абдужемилев, 2017, с. 437, транскрибирует соответственно).

¹⁹¹ Так и у Kołodziejczyk, 2011, p. 935.

¹⁹² Там же.

¹⁹³ Указывая на сходства между данным и предыдущим документами (документы 55 и 56 в своем издании, а 53 и 54 в издании Вельяминова-Зернова), Колодзейчик убедительно предполагает (Kołodziejczyk, 2011, p. 935, note c), что отсутствует здесь одно слово, однако в то время как он предлагает *dostlarımızni*, мы взяли *dostlarımızni*, что соответствует пассажи в первом из документов.

¹⁹⁴ Kołodziejczyk, 2011, там же.

¹⁹⁵ Слово *ve* есть и в оригинале (Kołodziejczyk, 2011, без нумерации, Facs. VIIIb Doc. 56), и у Вельяминов-Зернов, 1864, с. 257.

¹⁹⁶ Kołodziejczyk, 2011, p. 936.

¹⁹⁷ Оригинал (там же): بخشي ميسز خوشمىز , но Kołodziejczyk, 2011, p. 936: *yahşımız ve hoşımız*.

¹⁹⁸ Оригинал документа (там же): ايرديلىر , но Вельяминов-Зернов, 1864, с. 257: ايدىلىر .

¹⁹⁹ Вместе с Колодзейчиком мы читаем в не совсем разборчивым оригинале باريشيق , в то время как Вельяминов-Зернов, 1864, с. 257, дает باريشلق .

²⁰⁰ Так и у Kołodziejczyk, 2011, p. 936.

ahdname-i Hümayun cibergenlerinde öz memleketlerine ve bizim vilâyetimiz Qırım Yurtına barça din-i İslâm [iline]²⁰¹ siziñ qarada bolğan serhadlarıñuzdın²⁰² hırsız ve harami çıqub zarar ve ziyan etmemek üzre yahşı zabt ve muhkem tenbih iteriñüzge ve dahi Öziden şayqa bilen qazaq [çıqarmay]²⁰³ yahşı zabt edüb Qara Deñiz yalılarında bolğan halq rahat bolurğa ve dahi ötken ata ve dedelerimiz ve ağaçalarımız bolğan havaqın-i salifin aleyhimü'r-rahmet ve'r-rızvan hazretleri zamanlarında siz qardaşımıznıñ ata ve babaları bolğan qırallarıñıñ dostluq itüb cibere kelgen vergü ve hazineni her yıl zamanındın qaldırmay bi-qusur köndermek şartı üzre barça ahd ve peyman ayan ve beyan [qılğan]²⁰⁴ irdi bundan soñra vilâyetiñüzge aqın etdirmey ve beş baş köndermey zabt edüb qaçub barğan eşqıyânıñ muhkem haqqından kelüb Aqkermen ve Cankermen etrafında bolğan barça Tatar ve Noğay halq[ı]nı dahi sürüb Qırımğa ketürüb eşqıyâ ve haramzade tayfanı öltürüb cezasın birüb bizge tüşken barça dostluqını ve barışılıqını murad üzre yerine ketürüb hiç bir sözimizde ve özimizde hata ve hilâf bolmağan irdi bu ortalıqda sizni dost ve qardaş dib köndergen elçimizni ve niçe kişilerimizni muhabbetname yarlıg-ı şerifler bile siz qardaşımızğa ve hetmanlarıñuzğa dostluq ve qardaşlıq için cibergenimizde sav-esen vilâyetiñüzge²⁰⁵ dahil bolğan soñra öz memleketiñüz içinde kişilerimizni tibtiri ğayıb etib bizge qayta cibermey yoq etdiñüz tekrar savlıqların bilüb haber alub zabtla memleketde munday iş bolurmu bahusus qardaşlıqğa barğan elçini şulay iterlermi siziñ padişahlıqıñuzğa tüşer iş tügeldir dib yine muhabbetnameler bile tiley köndergenimizde yoqdur tapmaduq dib elçimizni yoq etdiñüz mundan ğayrı serhad cerlerimizde Ordın tuşqarı köçe turğan ilimizge ve Qırım ve Noğay mallarına qaradın atlu qazağıñuz niçe [kerre]²⁰⁶ kelüb köb mal ve niçe tusnaq aldılar hiç eksik bolmadı niçe kerre kelgenlerinde serhadlarımızda bolğan *qullarımız*²⁰⁷ bozub niçesin tüşürüb²⁰⁸ ve alğan malların dahi bazısın saldırub tiller ketürüb söyletdigimizde aslı bile haber

²⁰¹ Kołodziejczyk, 2011, p. 936: *barçadın İslam ėline*, см. соответствующую сноску к документе № 53. Слово *iline*, которого нет у Вельяминов-Зернов, 1864, с. 257, есть в оригинале (там же). По своей вероятности пропуск, оставленный на этом месте у Вельяминов-Зернов, 1864, должен указать на неразборчивости слова, однако слово легко можно расшифровать.

²⁰² Оригинал (там же): سرهدلریکوزدین [именно так].

²⁰³ Оригинал (там же): چقارماي , но Вельяминов-Зернов, 1864 (там же): جقارماي .

²⁰⁴ Оригинал (там же): قیلغان , но Вельяминов-Зернов, 1864 (там же): قیلغان .

²⁰⁵ Оригинал (там же) и Вельяминов-Зернов, 1864, с. 258: ولايتکوزکا , но Kołodziejczyk, 2011, p. 936: *vilayetiñizge*.

²⁰⁶ Оригинал (Kołodziejczyk, 2011, без нумерации, Facs. VIIIc Doc. 56): كزه , Вельяминов-Зернов, 1864, с. 258: كره .

²⁰⁷ Необычное написание слова в оригинале документа (Kołodziejczyk, 2011, без нумерации, Facs. VIIIc Doc. 56, и в транскрипции там же, p. 937) и соответственно у Вельяминов-Зернов, 1864, с. 258: قوللاریمز .

²⁰⁸ Оригинал (там же): توشروب .

bildik ve'l-hasıl bir kerre Öziden qazaq eksik bolmadı ve Qara Deñizge dahi şayqalarıñuz çıqub Rum ilinde niçe illeri ve köyleri urub köb tusnaq ve mal aldılar ve Qırım yalılarına dahi niçe kerre kelüb deñizge yaqın köylerimizge çıqub ğafil iken hırsızlıq bilen tusnaqlar alub yine iraqdan ²⁰⁹ turub cı[yı]luvlaşdılar²¹⁰ ve köb zarar etdiler alay da bolsa biz ahdımızde turub sizge sefer etmedük ve beş başı zabt edüb qaçub barğanlarını dahi talab cezasın [berdik]²¹¹ siz qardaşımızğa cibergen elçimiz Qutluşah biyni qadimi vergü ve hedayâmız bilen tiz cibermegiñüzni tiley iki yıldan artıq sabır eyledik siz dahi bugün-yarın dib cubatub hazine ve elçiñüzni çaq²¹² Bağdad qal'ası feth bolğança cibermey elçimizni tutduğıñüzni tahqiq bildik elçiñüz [keldüginde]²¹³ ayin-i qadimi üzre sıy ve riayet bilen elçiñizni keltürüb hedayâ ve hazineñüzni alduğıımızda ötken adetçe tamam kelmedi biz burunğı ağaçlarımız qadar²¹⁴ dostluq etmedikmi dib sorğanımızda az da bolsa budır bahşıñıñ yüzine baqılmaz dib elçiñüz cevap verdikde²¹⁵ biz dahi elçiñüzge cefa itmey yahşı sıy ve riayetimiz bilen siyürğalımızni²¹⁶ birüb bu zamanğa dek cibermey [qonladıq]²¹⁷ ve burundan hilaf edüb²¹⁸ dostluq arasında hilaf edüb vilâyetimizden alınğan tusnaq ve köb malnı ve hazinemizniñ noqsanın dahi bi-inayetullahi'l-meliki'l-mu'in tamam haqlaşdıq imdi siz de bolsañuz saadetlü ve devletlü Hünkâr hazretlerine elçi cibereüb yene burunğıday [barışlıq]²¹⁹ tilebsiz gerçi Hünkâr hazretleri uluğ padişah ve bizim dahi ulumuzdır biz dahi siz qardaşımız bilen barışa kelgenimiz *sizde* şimdi haqqımız-sözimiz qalmadı şimden soñra saadetlü Han ağaçamız hazretleriniñ ahdname-i Hümayunı mücibince eger qaradan ve eger deñizden qazağıñüzni yahşı zabt edüb ehl-i İslâmdan bir ferde zarar olmamaq üzre ve hırsızñüzni yahşı zabt edüb öltürüb alğan malın qayta cibermek üzre ve qanun-ı qadim üzre her yıl dostluqıyçün vaqıt ve zamanındın

²⁰⁹ Türkçe Sözlük 2011, s. 1124: *irak* 'uzak'.

²¹⁰ Оригинал документа (там же): *جلولاشديلار*. Мы согласны с интерпретацией Колодзейчика, (Kołodziejczyk 2011, p. 937, note g), который предполагает, что речь идет о производном глаголе *ciyluvlaşdılar*.

²¹¹ Оригинал (там же): *بردك*, но Вельяминов-Зернов, 1864, с. 258: *بردوك*.

²¹² Ср. Будагов, 1869, с. 458.

²¹³ Оригинал (там же): *كلدكنده*, но Вельяминов-Зернов, 1864, с. 259: *كلدكنده*; Kołodziejczyk, 2011, p. 937: *keldügünde*; Абдужемилев, 2017, с. 438: *keldiginde*.

²¹⁴ Так и у Kołodziejczyk, 2011, p. 937.

²¹⁵ Оригинал (там же): *ويردكده*, но Kołodziejczyk, 2011, p. 937: *verdigidde*.

²¹⁶ Как в документе № 53.

²¹⁷ Оригинал (там же): *قونلادق* (соответствующая транскрипция у Kołodziejczyk, 2011, p. 937), но Вельяминов-Зернов, 1864, с. 259: *قنغلادق*.

²¹⁸ Как указывает и Колодзейчик (Kołodziejczyk, 2011, p. 937, note i), в оригинале эти ошибочно написанные слова были зачеркнуты. У Вельяминов-Зернов, 1864, с. 259, этих слов нет.

²¹⁹ Оригинал (там же): *باريشلق*, но Вельяминов-Зернов, 1864, с. 259: *باريشلق*.

bir kün keçikdirmey²²⁰ bi't-tamam hazinemizni ve saire toquzlama hedayâ ve vergüleriñüzni bi-qusur köndermek şartıyla niçük kim Han hazretleriniñ ahdname-i Hümayunları içinde dahi beyan qılınğandır bu minval üzre sözde toğrı tabılıb dost ve qardaş bolur için elçiñüzni siz qardaşımızğa qayta könderüb ahdname bile uluğ elçilerin köndermegin biz dahi Han hazretleriniñ ahdnameleri üzre ahd edüb dostuñuzğa dost ve tuşmanıñuzğa tuşman bolub dostluq ve qardaşlıq için bizim dahi ahdnamemiz bile qıdvetü'l-emasil ve'l-aqran uluğ elçimiz Devletğazı zide qadruhunu sizge könderdik imdi siz dahi sözde toğrı tabılıb ve muhkem dost ve qardaş bolub bu minval üzre qaradan ve deñizdin qazağıñuzni zabt edüb hazinemizni bi't-tamam cibergeysiz şulay kim ahd ve şartımızda muhalif iş bolmağay özimizden ve Tatar askerimizdin ve qaraçı qullarımızni barçasın men' ve def' ve zabt eyledik sözimiz birdir hiç hilâf bolmasdır bu kündin soñra dostuñuzğa dost ve tuşmanıñuzğa tuşmanmız şol şart bile kim sözde toğrı ve muhkem tabılıb elçi ve hazine bilen dostluq ve qardaşlıqñuzni bildirüb ömr-ü ahırığaça²²¹ dostluq ve muhabbetlikde ve barça ahd ve peymanda çinliq itkeysiz oşlay bolğay dib hat bitildi baqi ve'd-du'a ala etba'i'l-Hüda fi evahiri mah-ı Rebiü'l-ahir seneti 1050.

Qırım Geray Sultan bin Selâmet Geray Han

Bi-maqam Bağçasaray el-mahruse

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

Кроме упомянутой в первой части статьи литературы были использованы:

Татар теленең аңлатмалы сүзлеге [новое издание]. Том II: Г – Й. Казан, 2016.

Сведения об авторе: Цвиклински Себастьян, доктор философии, внештатный сотрудник Институт тюркологии Свободного университета Берлина (14195, Fabeckstraße 23-25, Берлин, Германия); sebastian.cwiklinski@web.de

²²⁰ Оригинал (там же): كچكدرماي . Предложение Колодзейчика *keçkedirmey* (Kołodziejczyk, 2011, p. 937) — опечатка.

²²¹ Оригинал (там же) и Вельяминов-Зернов, 1864, с. 260: عمر آخريغه .

Documents on the Polish – Crimean Tatar Diplomatic Relations. Part II

Sebastian Cwiklinski

(Institute of Turkology at Free University of Berlin)

Abstract: The article offers a new transcription of the Crimean Tatar documents on the Polish – Crimean Tatar Diplomatic Relations from the Polish Central Archive of Historical Records in Warsaw (Archiwum Główne Akt Dawnych). The edition which is based on the facsimiles printed from the work of the Polish historian Dariusz Kołodziejczyk, takes the first edition of the documents from 1864 by Husain Faizkhanov account as well as the transcriptions made by Dariusz Kołodziejczyk from 2011 and by Refat Abdulcemilev in 2017.

Keywords: Crimean Tatars, Crimean Tatar diplomacy, Crimean Tatar Khanate, yarlik, shartname.

For citation: Cwiklinski. S. Documents on the Polish – Crimean Tatar Diplomatic Relations Part II. Krymskoe istoricheskoe obozrenie=*Crimean Historical Review*. 2019, no. 2, pp. 240–267. DOI: 10.22378/kio.2019.2.240-267

REFERENCES

Apart from the literature named in the first part of the article the following literature has been used:

Tatar telenen anlatmalı suzlege [Explanatory dictionary of the Tatar language. New edition]. Vol. II, Kazan 2016.

About the author: Sebastian Cwiklinski – Dr. Sci. (Philosophy), untenured lecturer at the Institute of Turkology at Free University of Berlin (14195, Berlin, Fabeckstr. 23-25, Germany); sebastian.cwiklinski@web.de